

Uluslararası Uygur Ara tırmaları Dergisi, Sayı: 3, 2014, Sayfa: 65-99.
Xelqara Uy ur Tetqiqati Jurnalı, San: 3, 2014, Sehipe: 65-99.
International Journal of Uyghur Studies, Volume: 3, 2014, Page: 65-99.

ÇA DA UYGUR EDEB YATI YAZARLARINDAN EHTEM ÖMER VE H KÂYELER

*Adem ÖGER**

*Hamide GÜLER***

ÖZET

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ba larında ba layan Ça da Uygur edebiyatı, kısa zamanda büyük geli me göstererek önemli temsilciler yeti tirmi tir. Bu temsilcilerden biri de kaleme aldı ı çok sayıda hikâyesi ile tanınan Ehtem Ömer'dir. Bu makalede, ilk olarak ça da Uygur hikâye yazarı Ehtem Ömer'in hayatı ve edebî ki ili i hakkında bilgi verilmi , daha sonra da onun hikâyeleri vaka, zaman, mekân, ahıs kadrosu, anlatıcı tipleri, aktarma yöntemleri ve tema bakımından incelenmi tir. Makalenin amacı ise Ça da Uygur edebiyatının ara tırılmasında, temel konuların belirlenmesinde, öykü tekni inin incelenmesinde, özellikle Ehtem Ömer'in eserlerinden hareket ederek Uygur hikâyecili inin geli me yollarının tespit ve tahliline katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Uygur Edebiyatı, Ehtem Ömer, Hikâye.

EHTEM OMAR AS A WRITER OF CONTEMPORARY UYGHUR LITERATURE AND HIS STORIES

65

ABSTRACT

Contemporary Uyghur literature has started in the late 19 th century and early 20 th century. This literature has improved very fast and has been had important representatives. One of the representatives in this literature is Ethem Omer who is known to have many stories about that literature. In this article, it has been initially studied to provide information about his biography and literary personality. It has been also stated to mention about his stories regarding events, time, place, characters, narrative technique, and theme. The purpose of this study was to contribute on the research, determining the main topics, and investigating story techniques in the contemporary Uyghur literature with the impact of Ethem Omer's stories.

Keywords: Uyghur Literature, Ehtem Omer, Story.

* Yrd. Doç. Dr., Nev ehır Hacı Bekta Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Nev ehır - TÜRK YE, E-posta: adem.oger@nevsehir.edu.tr.

** Yüksek Lisans Ö rencisi, Nev ehır Hacı Bekta Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nev ehır - TÜRK YE, E-posta: hamideguler6@gmail.com.

1. Ehtem Ömer'in Hayatı

Ehtem Ömer, 1963 yılının Ekim ayında Kağar'a bağlı Mektik kasabasının Yantak Köyünde öğretmen bir ailede dünyaya geldi. 1963–1979 yılları arasında, ilk ve ortaöğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra, 1981 yılında Kağar Darü'l-Müellim okulunun Mektik'deki sinesinden mezun oldu. Daha sonra ilköğretmenliği, Yazılı Etkifak Komitesinde memurluk ve Nahiye radyosunda çeşitli görevler yapan Ömer, 1985 yılında Kağar Halk Radyosunda çalıştı. 1988 yılında Kağar Edebiyat-Sanat Cemiyeti'nin üyesi ve yazarı oldu. 1994 yılından itibaren Tanrıda Sinema Stüdyosu'nda yazarlık yapmaya başladı. Günümüzde ise İncean Opera Kurumu'nda çalışmaktadır. Ehtem Ömer Çın Yazarlar İmi Cemiyeti ve İncean Yazarlar Cemiyeti üyesidir.

Ehtem Ömer'in edebî faaliyetleri, 1983 yılında “İncean Ösmürleri” gazetesinde yayımlanan “Kinohane İki Aldıda (Sinema Kapısı Önünde)” isimli hikâyesi ile başladı. 1986 yılında yayımlanan “Ah, Rehimsiz Derya (Ah Merhametsiz Nehir)” isimli uzun hikâyesi ile edebiyat alanında tanındı. Daha sonra “Yultuzsuz Kiçe (Yıldızsuz Gece)”, “Kağarın Tinik”, “Uykuluk Seher (Uykulu Seher)”, “Kedimki Zerdap (Eski Zerdap)”, “Yüreksiz Söyğü (Klapsiz Sevgi)” gibi yüzden fazla hikâye; “Kıyamette Kalın Sehra (Kıyamette Kalan Çöl)”, “Ömikim Közüni Ya İma”, “Ta Munar (Ta Minare)” gibi uzun hikâyeleri ve “Yegâne Aral (Yegane Ada)”, “Bayavanniñ Siri (Çölün Sırrı)” gibi romanları kaleme aldı. Ehtem Ömer, hikâye ve roman türünün yanı sıra “Sirtmak”, “Epketçi” gibi drama eserleri, Nesridin Ependi” gibi tiyatro eserleri, “Özimizni Etirap Kilaylı” gibi ilmi ve edebî makaleler kaleme aldı.¹

2. Ehtem Ömer'in Edebî Kişiliği

Yazar, hikâyelerinde insanı bütün boyutlarıyla ele alır. Onun eserlerinde kadın karakterleri arka plana atılmaz, onların farklı karakter özellikleri öne çıkarılır. Tema olarak sosyal yaşamın her alanını inceler. Vatan ve millet meselelerine yer verdiği eserleriyle de dikkat çeker. Özellikle eserlerinde siyasî durumlara sıkça yer verir. Karakterleri kimi zaman baskıya karşı duran idealist kişilerken, kimi zaman siyasetin ve bu baskının kurbanı olan, benliğini unutan yozlaşmış kişilerdir. Karakterlerinde iki nokta görülür. Bazı karakterler edebiyatta “tip” derecesine çıkartılır, özellikle de Uygur edebiyatında bu böyledir. İkinci ve ayrılmaz bir nokta karakter formunu bozmuş olmasıdır. Genellikle “gerçek insan” şeklini ortaya koyar. Ehtem Ömer'in eserlerinde kahramanlar sıradan insanlardır. Eserlerinde onları idealize etmeye çalışmaz, onların eserlerindeki asıl kahramanlar vicdan ve gururunu unutmayan, benliğini sahip çıkan kişilerdir. Ehtem Ömer, eserlerinde yer verdiği sıradan karakterlerle Doğu Türkistan'da, çağdaş dönemde gerçekçi bir edebiyatın gelişmesine önemli katkıda bulunmaktadır.

3. Ehtem Ömer'in Eserleri

Ehtem Ömer, son dönem Uygur romancılarının önemli temsilcilerinden biridir. O, “Teklimakan Rohi” isimli eserinde kendi kişiliğini esere aks ettirerek Uygur edebiyatında zor gerçekle karşılaşan bir olaya imza atmıştır. Yazar, Teklimakan boylarında yaşayan Uygur insanının yaşamını eserlerine aynen aks ettirerek kendi yaratıcılığının esas sorumluluğunu olarak görmüştür. “Kona Pahta”, “Ürümçi'nin Arka Koçisi”, “Zemin Kara Ademliriñge”, “Kurtlap Ketken Köl”, “Ta Munar” isimli uzun hikâyeleri, “Yegâne Aral” ve “Bayavanniñ Sirri” eserleri ile son dönem Uygur edebiyatında yepyeni bir sayfa açmıştır.

Ehtem Ömer gazete, dergi ve makale yazıları da yazdı. Onun “Sirtmak”, “Epketçi” isimli dramları, “Nesridin Ependi” isimli tiyatro eseri, “Vaskébol Çolpini-Adilcan” isimli edebî eseri, “Özimizni Etirap Kilaylı” (Kabul Edelim) isimli makalesi onun farklı türlerde kaleme aldığı eserleridir.

¹ Uygur Edebiyatı Tarihi, C.4, Milletler Neşriyatı, Pekin 2006, s. 704-706.

Yazar, Uyğur edebiyatına yepyeni bir renk getirmiştir. Hayat tasvirlerinde yepyeni bir sayfa açmıştır. O, zor durumda olan halkın, katliamların yapıldığı dönemdeki ruh dünyasını zıtlıklar içerisinde verir. Bakalarının dikkat etmediği, Uyğur Türklerinin hayatının zorluk ve azaplarını, ümit ve korkularını ifade eder. Onun eserlerinde zıtlıklar yüksek sesle anlatılır. Eserlerinde dili sadedir ve tasvir sanatı bol kullanılmıştır. Ömer'in eserlerinde Teklimakan metaforu yeniden canlanmıştır. Ehtem Ömer'in kısa zaman içinde orta koyduğu eserleri dikkate alınır, onun Uyğur edebiyatında okuyucuya heyecan veren konuları seçtiği görülür.²

Ehtem Ömer'in bu çalışmada incelenen eserleri şunlardır:

1. Samavi Çembirek (Gök Çember)
2. Qirtaq Soqqa (Değersiz Emek)
3. Boran (Fırtına)
4. Çıra (Işık)
5. Tirili (Diriliş)
6. Ürümçiniñ Arqa Koçisi (Ürümçi'nin Arka Sokağı)
7. Déli ullanıqtiki Söygi (Arada Kalan Sevgi)
8. Men Yaşayan Dünya (Benim Yaşadığım Dünya)
9. Qız Kétidu (Kız Gidiyor)
10. Tor ay (Tarla Külli)
11. Kéçiniñ Közi (Gecenin Gözü)
12. Kona Kalpaknıñ Sayesi (Eski Kalpağın Gölgesi)
13. Kona Paxta (Eski Pamuk)
14. Érik (Ortak)
15. Kara Cañgal (Kara Orman)
16. Zémin, Qara Ádemleriñge (Dünya, İnsanlarına Bak!)

Yazarın bu çalışmada içerisinde yer almayan önemli eserlerinden bazıları da şunlardır:

Hikâyeler

1. Kıyamette Kalan Sehra
2. Kurtlap Ketken Köl
3. Kéçidiki Mergen
4. Qatarlik
5. Yéqane Aral
6. Bayavanniñ Siri
7. Sirtmaq
8. Épçetçi
9. Nesiridin Ependi
10. Vaskébol Çolpini-Adilcan
11. Özimizni Etirap Qilayli
12. Ur Togmaq
13. Gara Basgan
14. Göleç Balisi
15. To raqnın Révayiti
16. Yirag Kırıldın Ana Yerge Salam
17. Özümüzni Tanıyalım

² Uyğur Edebiyatı Tarihi, C. 4, Milletler Neşriyatı, Pekin 2006, s. 707-715.

18. Tunci Axtam
19. Söyğü Kedri
20. Halkın Yeri
21. Qa ciri an Tinik
22. Hotunniñ A nisi
23. Uykuluk Seher
24. Kedimî Zerdab
25. air
26. Tügimes Azab
27. Lencu Koçisidiki Bir Uy ur
28. Restorandin rethani a
29. Rembal
30. Uzak Kiçe
31. Eñ Ahirki Tarim Yolvisi
32. Musa Kala Opki
33. Karçi a Balisi
34. Ulak
35. Hébiniñ Ala Mü üki³

Povestler (Uzun Hikâyeler):

1. Kumluk Titrevatidu
2. Men Kan çmeyttim
3. Ta Munar
4. Ah, Meniñ Kindik Kénim
5. Teklimakandiki Yava Adem
6. Omikim, Közüñni Ya lima
7. um Pé ane
8. Hesret
9. Zémin, Kara Ademliriñge
10. Ah, Rehimsiz Derya
11. Kurtlap Ketken Köl
12. Kiyamette Kal an Sehra⁴

4. Ehtem Ömer'in Hikâyelerin ncelenmesi

II. Me rutiyet'i takip eden yıllarda, özellikle Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp 1911'de *Genç Kalemler* dergisinde ba lattıkları hareketten sonra Türk hikâyecili inde bir de imenin varlı ı dikkat çeker. Sade dille yazılan hikâyelerin bir kısmı, sürdürülen hayata ait çe itli sahnelerin mekân-insan-çevre-olay ili kisine özel surette önem vererek kurulan olay örgüsünün çevresinde hikâye edildi i olayların, okuyucuda merak uyandıracak tarzda düzenlendi i görülür. Ayrıca Halit Ziya U aklıgil'den itibaren halkın ve geni kitlelerin sürdürdü ü hayat üzerinde durulmaya ba landı ı dikkati çeker. Metinlerin dilindeki sadelikte, geni kitlelerin sürdürdü ü ya ama tarzının model olarak alınmasından kaynaklandı ı hissedilir. Ayrıca olay örgüsü, anlatma tarzı ve hikâyelere vücut veren yapı unsurları (ki i, mekân, zaman) arasındaki

³ Yazarın hikâyeleri u eserinde toplu bir ekilde yayınlanmı tır: Ehtem Ömer, **Déli ulluktiki Söyğü (Hékayiler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürüñçi 2008, 381 s.

⁴ Ehtem Ömer'in povestleri u iki eserde toplu olarak yer almaktadır: Ehtem Ömer, **Kuyluk Titrevatidu (Povéstler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürüñçi, 2008, 420 s.; Ehtem Ömer, **Ah, Rehimsiz Derya (Povéstler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürüñçi 2008, 461 s.

ili kilerin de destan ve masallardan çok farklı oldu u gibi Tanzimat sonrasında kar ıla tı ımız Ahmet Mithat Efendi'nin, Emin Nihat Bey'in hatta Samipa azade Sezai'nin ve Nabizade Nazım'ın hikâyelerinden de farklı oldukları görülür.⁵

Türk edebiyatında tahkiyeli eser tahlilinde en temel kaynak olarak bilinen Mehmet Kaplan ise *Hikâye Tahlilleri* adlı eserinde “Devir- ahsiyet- Eser” ba lıklarından hareket ederek eser incelemesi yapar. Bu inceleme tekni inde, daha çok dönemin, siyasî, sosyal ve kültürel artları, yazarın bundan nasıl etkilendi i, e itimi, etkilendi i kültürel ve sosyal çevre ve bütün bunların esere yansımalarından hareket ederek bir tahlil metodolojisi izlenmi tir.⁶

Edebiyat Kuramları ve Ele tiri adlı kitabında “Sanatın i levinden yola çıkarak herkesin kabul edece i nesnel ölçütler bulabilir miyiz? ncedi imiz kuramlar sanatın i levi bakımından farklı görü ler ortaya koyuyorlardı. Kimine göre sanatın i levi zevk vermek ya da estetik ya antı sa lamaktı; kimine göre estetik duygudan ba ka duygular da uyandırmaktı; bazı dü ünürler birey ya da toplum üzerinde e itici (bilgisel, ahlâksal, politik, dinsel) etkisi olması üzerinde duruyorlardı”⁷ diyen Berna Moran sanatın i levinin farklı görü ler ortaya koymasına dikkat çeker.

Bu i levlerin 20. yüz yıl ça da Uygur edebiyatında yansımalarının nasıl olabilece ini dü ünmek dikkat çekicidir. Ehtem Ömer'in hikâyeleri ça da Uygur edebiyatına ahıs kadrosu, yer-mekân, zaman, dil ve üslup açısından yenilikler getirmi tir. Yazar, hikâyelerinde daha çok halkın sorunlarına yer vermi tir, bunu anlatırken de sade bir dil kullanmı tir. Onun hikâyelerinde ahıs kadrosu genellikle halk içerisinden insanlardır. Bir çiftçi, memur, ö retmen, bir anne ya da bir çocuk onun hikâyelerinde ba kahraman olarak yer almaktadır. Yazar, mekân olarak halkın ya adı ı yerleri, örne in bir okulu, bir arka mahalleyi, bir kahvehaneyi veya bir ormanı seçmektedir. Dolayısıyla yazarın, eserlerinde estetik duyguyu vermesinin yanında halkın sorunlarına e ilmesiyle de toplumu e itici bir rol üstlendi i söylenebilir.

4.1. Vak'a

Vaka belirli bir nedenden dolayı aynı ortamda bulunan veya birbiriyle ili ki içinde olan ki ilerın kar ılıklı münasebet içinde olmalarıdır. Bir vakanın olu ması için mekâna, zamana ve ahıs kadrosuna gerek vardır. Vakayı olu turan bu unsurları birbirinden ba ımsız dü ünmemek gerekmektedir.

4.1.1. Sergüze t Tipi Vaka

Bu tür eserlerde vaka, tek bir zincir hâlinde anlatılır, kar ılık de ildir. Merkezdeki kahramanın belirli bir zaman dilimi içinde ba ından geçen bazı olaylar vardır. Eserde anlatılan her ey bu kahramanla ilgilidir. Birbirine ba lanan olaylar, tek bir vakanın parçalarını olu turur. Ashında tek bir olay vardır. Bu olay belli bir zamanda ba lar ve sona erer.

“Kara Orman” hikâyesinde, merkez kahraman orman yolunda arabasıyla ilerlerken bayan bir ö retmenle kar ıla ır. Merkez kahraman ö retmeni arabasına davet eder, ancak ö retmen tarafından reddedilir. Olaylar ö retmenin ormanın derinli indeki okuldan çıkıp, arabaya binece i dura a kadar yürüdü ü yol boyunca gerçekleşir. Bu zaman diliminde aralarında sıkı bir diyalog geçer. Asıl olay merkez kahramanın bayan ö retmene ilgi duyması ve onu arabasına binmeye ikna etmesidir. Ancak okuyucuya mesaj, ikisi arasında geçen diyaloglarda verilir. Bayan ö retmen bu hikâyede namuslu kadın timsalidir. Merkez karakter onunla geçirdi i zamanı ve o gittikten sonra hissettiklerini aktarır.

⁵ erif Akta , **Roman Sanatı ve Roman ncelemesine Giri** , Akça Yayınları, Ankara 2007.

⁶ Özgür Ay, **Abdürrahim Ötkür'ün “ z” Romanı (nceleme- Metin- Aktarma- Dizin)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamı Doktora Tezi), zmir 2007, s. 32.

⁷ Berna Moran, **Edebiyat Kuramları ve Ele tiri**, leti im Yayınları, stanbul 1994, s. 306.

“Gök Çember” hikâyesinde, merkez karakter çocuktur. Olaylar anne ve çocuğun arasında geçen diyaloglarda verilir. Aynı zamanda bu diyalogların geçtiği süre olayların zaman dilimini oluşturur. Hikâyede tek bir olay vardır. Annesi e tarafından aldatıldığını çocuğuna öğretirken öğrenir. Cehenneme kimler gider, cennete kimler hak eder sorularının cevaplarını arayan çocuk, annesine, babasının başına ablayla uyuduğunu söyler. Ablasının kendisini çok sevdiğini anlatır. Aldatıldığını anlayan anne, bu durumdan kendini de suçlu hisseder. Çocuğuna iyi insan olmayı öğretir. Bunu yaparken kendini olayın dışında tutmaz. Burada aldatılma olayının ortaya çıkması ve annenin buna verdiği tepki, cennet ve cehennemin ayırt edilmesi konuları çocuğuna erdemli bir insanın nasıl olacağını anlatmak içindir. Bu hikâyede zincirleme başlanılan olay halkaları tek bir vakanın parçası durumundadır.

“Deersiz Emek” hikâyesi birbirine başlı olaylardan oluşmaktadır. Yurt dışından memleketine gelmiş bir karakter vardır. Bu karakterin edebiyata ilgisi oldukça fazladır ve memleketindeki değerli edebiyatçılarla tanışmak ister. Ancak kendisiyle tanıştırılan kişiler edebiyatla ilgisi olmayan, hükümet tarafından yüksek mevkilere getirilmiş kişilerdir. Kahramanın yurt dışından gelmesi, edebiyatçılarla tanışmak istemesi, tanışması ve uydurduğu hayal kırıklığını ifade etmesi eseri oluşturur. Bu olaylar da belli bir zaman dilimi içinde gerçekleşir. Eserde anlatılan her şey bu amaçla ilgilidir. Onun yaadıkları, fikirleri ve yorumları hikâyenin vermek istediği mesajı oluşturur.

“Fırtına” isimli hikâyede olaylar, fırtınada yıkılan ağaçların orman işçileri tarafından kaldırılması sırasında yaşanan durumlardan oluşur. Hikâyede tek bir olay vardır ve bu da çıkan her fırtınada mutlaka en az bir ağacın nasıl yıkıldığıdır. Olaylar yıkılan bu ağaçların kaldırılması sırasında esnaf ve orman işçileri arasında yaşanır. Olayı anlatan tek bir merkez kahraman vardır. Birbirine başlı gerçekle en değerli olaylar onun olay hakkındaki gözlem ve yorumlarından oluşur. Her fırtınada mutlaka bir ağaç yıkılmaktadır, ağacı kaldırmak için orman işçileri çalışır. Orman işçileri okuma-yazması olmayan esnafı kandırır, ellerine toprakı veren ilaç verir. Bir sonraki fırtınada o ilacın döktüğü ağaçların yıkılacağını ve bu durumda da kendilerini aramalarını söylerler. Resmi işlerden anlamayan esnafa ağaçların fırtınada yıkılmasına dair imza attırıp, parmak bastırırlar. Sonra da oradan uzaklaşırlar. Hikâyede merkezdeki kahramanın yaadığı her şey belirli bir zaman dilimi içinde anlatılır.

“Işık” hikâyesinde, merkez karakter Habibihan Teyze’nin evinde ışıkların sönmesiyle yaadığı olaylar anlatılır. Olaylar ışıkların sönmesi ve tekrar yanma zamanı arasında geçen süreçte gerçekleşir. Karanlıkta kalan Habibihan Teyze’ye yardım etmeye çalışan aile bireyleri arasında geçen diyaloglar, hikâyenin diğer parçalarını oluşturur. Hikâye ışıkla yakanan gence Habibihan’ın tekkür etmesi gibi sade bir şekilde son bulur. Eserde anlatılan her şey Habibihan’ın ışığın yakılması isteği etrafında cereyan eder.

“Diriliş” hikâyesinde tüm olaylar serseri Tohtikari ile ilgilidir. Hikâyenin başından sonuna dek Tohtikari ruhsal bunalımlar yaşayan bir kişidir. Sürekli serseri bir hayat yaşamaktadır ve hiçbir amaca sahip değildir. Hikâyede var olan her şey onunla bir bağlantısı vardır. Tohtikari sürekli içki içer, kumar oynar, herhangi bir işte çalışmaz ve sürekli hazır yer. O, bu dünyanın iyilerin değil, parasız olan güçlülerin dünyası olduğunu inanır. Hikâyede olaylar onun yaadığı bu buhranlar içerisinde döner. Asıl verilmek istenen mesaj onun doğru yolu bulmasıdır ve bu da hikâyenin sonunda gerçekleşir. Hikâyenin sonuna dek yaşanan durumlar Tohtikari’nin doğru yolu bulma vakasına giden olay zincirinin diğer parçalarını oluşturur.

“Ürümçü’nün Arka Sokakları” hikâyesinde merkez karakterin Ürümçü sokaklarında dolaşırken tanıştığı olaylardan bahsedilir. Karakter, evli bir çift arasında yaşanan gerginlikle tanışılır ve olayı anlatır. Bunu yaparken kendisini de olaya dâhil eder ve bu olayları izlerken hissettiklerinden bahseder. Merkez karakterin evli çifti gördüğü sokak ile sokak sonunda onlardan ayrıldığı ana dek

● Çağdaş Uygur Edebiyatı Yazarlarından Ehtem Ömer ve Hikâyeleri

geçen süre olay zamanını oluşturur. Hikâyede tek bir olay gerçekleşir. Bu da karı-kocanın tartışması ve merkez karakterin buna şahit olmasıdır. Karakterin arada anlattığı durumlar vakanın diğer parçalarını oluşturur.

“Arada Kalan Sevgi” hikâyesinde merkez karakter Ehtem’dir. Eserde bir olay vardır. Hikâyenin başından sonuna dek yalnızca Ehtem vardır, hikâye onun ağızından aktarılır. Aynı zamanda karakter olayın içerisinde de yer alır. Hikâyede Ehtem okuldadır ve eski sevgilisinden bir mektup alır. Onun mektubu aldıktan sonraki mahcup halleri öğretmeninin ve arkadaşlarının dikkatini çeker. Hocası Ehtem’in bu hallerine dayanarak kıssadan hisse anlatır. Olay, Ehtem’in mektubu alması ile başlar ve okuması ile sona erer. Buna başlı olarak vaka zamanı Ehtem’in mektubu alması ve okuması arasında geçen süreyi içine alır. Hikâyede öğretmenin anlattığı kıssadan hisse ve arkadaşlarının tepkileri asıl vakanın parçalarını oluşturur.

4.1.2. Birden Fazla Vakalı Eser

Eserin vakası iki veya daha fazla vaka zincirinden meydana gelir. Bunlar bazı noktalarda kesişirler. Bu kesişmeler dönümler ve çatı malar şeklinde gerçekleşebilir. “Anlatıdaki bir nesne, ki i, hayvan hatta bir düğünce vakayı okurun hiç beklemediği bir dünyaya doğru yönlendirebilir. Bu durum, roman dünyasındaki küçük dalgalanmalardır ve dönüm olarak ifade edilir”.⁸ Çatı malar ise iki veya daha fazla kişinin birbirleriyle münasebetleri sırasında ortaya çıkmaktadır. “Çatı malar bireysel olarak başlayıp bireysel olarak sonuçlanabilir. Dolayısıyla çatı malarda doğrudan toplumsal boyutu düşünmek doğru olmayabilir.”⁹

“Benim Ya adını Dünya” isimli hikâyede serseriler tarafından taciz edilen, yerlerde sürüklenen Mehbube’ye merkez karakter yardım eder. Mehbube aslında bir doktordur. Merkez karakter Mehbube ile tekrar karşılaşımında bir süren genç kadın ve erkeğin hastane önünde kanını sattıklarına şahit olur. Hastaneye ifa bulmaya gelen insanlar, aynı zamanda burada kan vererek, bunun sayesinde para kazanmaktadırlar. Burada okurun beklemediği bir durumla karşılaşmaktadır ve bir dönüm ya anmaktadır. Olay hastanelerin de ikin bir yüzünü ortaya çıkarmaktadır. Karakterler arasında yaşanan diyaloglar, herkesin hastaneye iyileşmek adına gitmediğini, parasızlığın insana kendi kanını dahi sattırıldığını anlatmaktadır. Bir dönem dönüm ise tacize uğrayan Mehbube’nin, kendisini kurtaran kişinin evine gitmek istemesiyle yaşanır. Okuyucu belki de bu teklifi merkez karakterden beklerken, Mehbube yapar. Teklifi reddetmek ise bir bayan olarak Mehbube’ye yakışırsa, merkez karakter evli olduğunu, bu yüzden onu evine götüremeyeceğini söyler. Mehbube’ye biraz para verir ve yoluna devam eder. Bu hikâyedeki dönümler okuyucuyu beklentisinin tersi durumlarla yüz yüze getirir.

“Kız Gidiyor” hikâyesinde, Büvi Meryem fakir bir ailenin kızıdır. Babasının i yerine yemek götürdüğünde onu film yapımcıları keşfeder ve ehlere götürüp filmde oynamak isterler. Büvi Meryem’in babası tarafından desteklenmesi ve filmlerde oynamasını istemesi bu hikâyenin dönüm noktasıdır. Büvi Meryem annesinin ve köydekilerin televizyona çıkmasına gösterecekleri tepkiden çekinmesine rağmen, babasının desteğiyle ehlere gider ve meşhur olur. Ataerkil toplumlarda kız çocuklarını kıskanan baba profili bu hikâyede görülmemektedir. Bu arada Büvi Meryem gerdek gecesinin çekildiği bir filmde rol alır. Ya adını bu dönüm ile köyde ismini dahi söylemeye utanan kız, artık çok daha rahattır. Hatta film setinde bir gence âşık olmaktadır.

Ayrıca “Kız Gidiyor” hikâyesinde, Büvi Meryem ünlü olup para kazanmasına ve özgür olmasına rağmen çevrenin kendisine yapacağı baskıdan çekinmektedir. Film yapımcısı onu ikna edebilmek için ehlere tahsil yaptıracağını sözünü verir. Böylece Büvi Meryem ehlere gelmeye ikna olur. Büvi Meryem’in burada ya amaç istediği hayat ile gelenek arasında çatı mada kaldığını söylelenebilir.

“Tor ay” hikâyesinde Rahman Tor ay’ın kadın ve para düğününü vardır. Zamanla kadının yerini tarla kullarını besleme hastalığı alır. Onları yıllarca kafeslere hapseder. Ehlere gitmeye çalışır. Ömrünü bu şekilde tüketir. Sonunda kendisi de hapishaneye düşer. Kulları tutsak ettiği için hapse düğünü düğünür ve kulları özgür bıraktığında hapisten kurtulacağına inanır. Ne yapıtıysa tarla kullarının tekrar uçmasını sağlayamaz. Sonunda kendisi de tıpkı kullar gibi acı çekerek ya amaya başlar. Hikâyede merkez kahraman kendisiyle bir çatı mada halindedir. Kadınlara ve paraya olan düğününü durduramayınca, bu arzusunu tarla kullarını yakalamak ve kanatlarını keserek ehlere çalışmakla gidermeye çalışır. Burada Rahman Tor ay’ın kulları bakma arzusu, onları hapsedmesi ve bir gün kendisi de hapse düşünce onların durumunu anlaması, hikâyedeki

⁸ amil Yeilyurt, **Ahmet Mithat Efendi’nin Romanlarında Yapı ve Tema**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2011, s. 112.

⁹ amil Yeilyurt, **agt.**, s. 182.

olayların kesime noktalarıdır. Ancak bunlar birbirine karışmaz. Bu kesimler genellikle tema üzerinden gerçekleşir.

“Gecenin Gözü” hikâyesinde birden fazla olay gerçekleşir. Bilkız üniversite öğrencisidir ve idealist bir bayandır. Ancak evket ona ilgi duyan bir erkektir. Bu karakterler arasında birçok vaka meydana gelir. İlk görüşmelerinden sonra araya zaman girer, mekân girer en önemlisi de memleket meseleleri ve aile konusunda fikir ayrılığınardır. Fakat hikâyenin belirli kısımlarında mekânlar ve zamanlar ile kesimler. Tekrar görüşürler. Bu süreçte birden fazla olay yaşanır. Bu olaylar hikâyede birbirlerine bağlanırlar: “Arabaya hızlıca gitti. Birden sayısız araba akımı içine karıştı, fark edilmedi. Evket tütünü dudaklarına götürdü.”¹⁰ Burada birbirinden uzaklaştıkları iki karakter ve iki farklı yerdeki olay birbirine bağlanırlar.

4.1.3. Birbirine Girmiş Karşılıklı Örgülü Vakalar

Bir olay, başka bir olayın içine yerleştirilerek anlatılır. Bu durumda ilk olay ikinci olayı içine almaktadır. Böyle eserlerde iç içe girmiş olaylardan bahsedilebilir.

“Eski Kalpanın Gölgesi” isimli hikâyede ilk olay Musa Be rez’in kalpanı atması ve kolhozlu unun sona ermesidir. İkinci olay ise yıllar sonra o unları Tahir’in hapse girmesidir. Burada ilk olay, ikinci olaya çerçeve görevi yapmaktadır. Çünkü Musa Be rez’in kolhozlu unu atması ve halen bu zaman dilimi içerisindeyiler. Bu iki olay arasında geçen süre on beş yıldır. Buradaki iki olay birbirlerine mekân, ahıs ve olayla birbirine bağlanmaktadır. Okuyucu Musa Be rez’in kalpanı atması olayını o eve gelince öğrenir, on beş yıl sonra o unları Tahir’in hapse dümesini de Musa Be rez’in eve geldiğinde Hacerhan’a anlatmasından öğrenmektedirler. Okuyucu bu iki olayı da Musa Be rez’in ailesinden duyar. Dolayısıyla olayları haber veren aynı ahistir. Son olarak da kolhozlu unu atınca mutluluktan içki içen Musa Be rez, bu kez de o un hapse dümesi için üzüntüsünden içmiştir. Sonuç olarak bu hikâyede vakalar birbirine girmiş ekildedir. Ancak onlar da belirli noktalarda kesimler.

“Eski Pamuk” hikâyesinde pamuk işçisi Sait Pokak’ın yaşadığı olaylar anlatılır. Bu hikâyede iç içe geçen olaylar Sait Pokak’ın yaşadıklarında görülmektedir. Sait Pokak pamuk toplamalıdır ve aynı zamanda bu pamukları satmalıdır ve çocuklarına almaya söz vermiş eylemlerini almalıdır. Bir taraftan da pamuk parasıyla borçlarını kapatmaya çalışmaktadır. Hikâyede Sait Pokak’ın durumu anlatılırken aynı zamanda bu olay içinde çocukların durumundan ve isteklerinden bahsedilir. Çocukların babalarına neden küstüğü, neden pamuk toplamadıkları, ona yardım etmedikleri Sait Pokak işten eve döndüğünde süreyi içine alan zamanda anlatılmaktadır. Okuyucu babalarının kendilerine kızcağına bilebile çocukların neden iş yapmadığını, Sait Pokak’tan önce öğrenmiştir. Bu olayın sebebi okuyucuya anlatıldıktan sonra Sait Pokak eve gelir, olayları öğrenir ve tartışma çıkar. Burada iç içe geçmiş olaylar vardır. İlk olay çocukların pamuk toplamamasıdır, ikinci olay Sait Pokak’ın sattığı pamukların parasını alamamasıdır. Çocukların isteklerini yerine getirmek için parasını almak ister, alamayınca muhasebe görevlisiyle tartışma yapar. Bu hikâyede ilk olay, ikinciye çerçeve görevi görür.

“Dünya, İnsanlarına Bak” isimli uzun hikâye on sekiz bölümden oluşmaktadır. Olaylar, Çin hükümetine hizmette bulunan Cemal’in Sovyet- Çin ili kilerinin bozulmasından sonra sürgün edilmesi ile başlar. Cemal para ve mevki hırslı olan biridir. Sürgün edilince sevdiği kız Fatma köyde yalnız kalır. Cemal emetimini tamamlayıp döndüğünde hiçbir şeyi eskisi gibi bulamaz. Fatma tecavüze uğramıştır. Köye kıtlık gelmiştir. Cemal, Fatma’ya tecavüz eden Hekim Çoruh’tan intikam almak için yapar. Cemal yıllarca uzaklaşsa, başka şehirlere gitse de aklında hep intikam vardır. Dolayısıyla hikâyenin birçok bölümündeki olay, en baştaki tecavüz olayına bağlanarak ekil

¹⁰ Ehtem Ömer, “Keçinin Közi”, **Deli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, İnceaın Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s. 66-87.

alır. Böylece içi içe geçmi birçok olay görülmektedir. Tecavüz olayı bundan sonraki olaylara çerçeve görevi yapar. Bu hikâyede Cemal'in e itimi onun mevki sahibi olmak istemesiyle, uzaklara sürgün edilmesi, memleketine duydu u özlemi anlatmak için kullanılır. Hapse girmesi hükümet aleyhine çalı anların sonuçlarını göstermek için açıklanmıştır. ntikam ate iyle yanması ise e i Fatma'nın tecavüze u ramasıyla ba lanır ve açıklanmaktadır. Bu ekilde hikâyenin on sekiz bölümü birbirine ba lıdır, olaylar iç içe geçmi ekildedir. Bu on sekiz bölümden herhangi bir bölümün okunmaması, bir di erinin anla ılmamasına sebep olabilir. Dolayısıyla “Dünya nsanlarına Bak” adlı hikâye birbirine zaman, mekân ve ahıslar açısından ba lı bir hikâyedir. Bir bölüm, bir di erinin çerçevesi görevini üstlenmektedir.

Ehtem Ömer, ça da Uygur hikâyecili inde vaka hikâyesine önem verir. Onun vaka hikâyesinde dikkat çeken en önemli özelli i gerçek ya da ya anması mümkün olayları hikâyelerine ta ımasıdır. Özellikle Uygur Türklerinin geçmi ten günümüze ya adı ı problemlere hikâyelerinde yer vermiştir. Ömer'in hikâyeleri genellikle olay örgüsü üzerine kurulmu tur. Olaylar alelade olarak seçilmemi tir ve belli bir yapıya sahiptir. Hikâyelerde bir olay, bir di er olayın alt yapısını hazırlamaktadır.

4.2. Zaman

4.2.1. Aktüel Zaman

Eserde sürekli devam eden bir zaman vardır. Buna aktüel zaman denir. Geçmi e dönülse bile bu zaman bir saat gibi devamlı i ler. “Romanda olayların geçti i zaman dilimi[dir.] Nesnel zamanın tamamını kapsamayan, sadece olayların cereyan etti i zaman süresidir.”¹¹

“Gök Çember” hikâyesinde olaylar ak am saatlerinde gerçekleşir. Hikâyenin ilk cümlesi aktüel zamanı bildirmektedir. Annesi ile konu an çocuk, annesine yıldızların ne oldu unu onları i aret ederek sorar¹². Böylece anne ve o ul arasında geçen diyalogdan olay zamanının ak am saatleri oldu u anla ılabilir. Hikâye bu diyalogun bitmesiyle sona erer, bu sürede akan zaman hikâyenin aktüel zamanıdır.

“Benim Ya adı ım Dünya”da tecavüze zorlanan Mahbube'nin durumu anlatılarak hikâye ba lar. Serseriler arasındaki diyaloglardan olayın gündüz saatlerinde meydana geldi i çıkartılır. Mahbube'nin serserilerden kurtulması, merkez karakter ile konu maya ba laması, ona dünya hakkındaki fikirlerini söylemesi hikâyede aktüel zamanda gerçekleşmektedir. Aktüel zamanda hiçbir kesinti ya anmadan hikâye belirli bir noktaya dek devam etmektedir.¹³

“De ersiz Emek”te hikâye do rudan aktüel zaman ile ba lar. Ancak burada zamanı belirten bir olaydır. Yurt dı ından gelen karakter memleketindeki aydınları tanımak ister, onlarla görü r. Bu görü me cumartesi günü gerçekleşir. Olay zamanı hakkında bilinen tek an bu cumartesidir. Cumartesi gününe kadar da sürekli devam eden bir zaman vardır. Aktüel zaman sürekli devam eden bu zamanı ve cumartesi gününü içine almaktadır.

“Kız Gidiyor” hikâyesinde aktüel zaman Büvi Meryemgül'ün karın kapattı ı yollardan geçtikten sonra, babasına çorbayı sıcak ekilde ula tırdı ı andan itibaren ba lar. Baba- kız kar ıla ırlar ve konu maya ba larlar. Ancak aktüel zaman hikâyede devamlı aktif de ildir. Yazar bazı yerlerde bu zamanı durdurur yahut ileri alır. stedi i noktadan ba layarak okuyucuyu tekrar aktüel zamanın içine sokmaktadır.

¹¹ Nurullah Çetin, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Kitap Yayınları, Ankara 2000, s.131.

¹² Ehtem Ömer, “Semavi Çembirek”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümcü 2008, s.125

¹³ Ehtem Ömer, “Men Ya i an Dünya”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümcü 2008, s.137

“Fırtına” hikâyesinde aktüel zaman geceki fırtınanın etkisi anlatıldıktan sonra kahraman tarafından bahsedilmektedir. Fırtına gece çıkmış ancak aktüel zaman gündüz saatlerinde bahsedilir. Yıkılan ağaçların yoldan kaldırılması ve ormancılarla yapılan diyaloglar aktüel zamanda gerçekleşmektedir.¹⁴

“Tor ay” hikâyesinde yazar Rahman Tor ay’ın kuyumcu hastalığına nasıl tutulduğunu önceden okuyucuya anlatır. Okuyucu genel bir bilgiye sahip olduktan sonra aktüel zaman bahsedilir ve Rahman Tor ay’ın yaşadıkları anlatılır. Yazar aktüel zamanı sık sık durdurmaktadır. Rahman Tor ay bir karakter ile diyaloga girdiğinde aktüel zaman yeniden bahsedilir. Bu hikâyede geçmişe dönülse bile sürekli akan bir zaman söz konusudur.¹⁵

“Eski Kalpanın Gölgesinde” hikâyesinde aktüel zamanın gündüz vakti olduğu anlatılır. Hikâyede öncelikle Hacerhan’ın evdeki durumu anlatılır. Kocasının eve gelmesi ile aktüel zaman akmaya bahsedilir. Hacerhan eve sarho gelen kocasına gündüz vakti içki içtiği için öfkelenir. Bu öfkeler aktüel zamanda okuyucuya sunulmaktadır. Hikâyede arada bir geçmiş olaylar hatırlansa da eserin saati durdurulmaz. Aktüel zaman durdurulup tekrar bahsedildiğinde, yemek pişirmeye, evde olmayan aile bireyleri eve gelmesi olur. Bazen de aktüel zaman hızlandırılarak olayların olacağı güne gelmektedir. “Aradan on beş sene geçti.”¹⁶ Böylece okuyucu aktüel zamanın ilerlediğini anlar.

“Ürümçü’nün Arka Sokakları” hikâyesinde aktüel zaman hikâyenin merkez kahramanının tartıştığı karı-kocayı görmesiyle bahsedilir. Bu süreçte kahraman yaşadığı olayları hatırlayıp, geçmişe dönerken de aktüel zaman her an ilerlemektedir. Kahramanın evli çiftin tartışmalarını izleyip, sonra oradan ayrıldığı ana kadar geçen zaman aktüel zamanı kapsamaktadır.

“Gecenin Gözü” hikâyesinde aktüel zaman evket’in Bilkız’ı beklediği andan bahsedilmektedir. Bu süreçte geçen aktüel zamanı yazar okuyucuya söylemektedir: “evket saatine baktı: Tam iki saat kırk üç dakika olmuş”. Öyleyse evket’in beklediği andan itibaren geçen aktüel zaman iki saat kırk üç dakikadır. Hikâyeye üç bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içinde bir aktüel zaman sahiptir. Ancak bölümler arasında geçiş sağlayan zaman süreleri de belirtilir: “Bir yıl geçip gitti. Üç yüz altmış beş günde siz nasıl yaadınız?”¹⁷ Bir yıl geçip gitmiştir ve aktif zaman gelmiştir. Yazar bu sürenin Bilkız üzerinde nasıl bir değişim yarattığını anlatır. Çünkü Bilkız çok daha güzelleşmiş, yüzü dolgunlaşmış ve bütün vücuduna nur dolmuştur.

4.2.2. Tarihî Zaman

Yazarın içinde bulunmadığı geçmiş dönemdeki herhangi bir olayı anlatması, o eserdeki tarihi zamanı ortaya koyar. “Okuyucunun eseri okuduğu zaman ile maceranın cereyan ettiği ya da öykülendiği zaman arasındaki mesafeye “lektür zaman” denilmektedir. Bu zaman çok değildir. Öyle ki empati kurmayarak öyküleme zamanının şartları dâhilinde vakaya yaklaşan okuyucu, roman kahramanlarının davranışlarını yadırgayabilir. Çünkü çağın şartları değildir, yeni sosyal normlar ortaya çıkmıştır. Öykü zamanının sunduğu sosyal değerlerin kaybolmaması için çaba sarf eden yazar, [...] eserin bahsedildiği ile ilgili bilgi verir.”¹⁸

“Dünya İnsanlarına Bak” isimli uzun hikâyeye on sekiz bölümden oluşmaktadır. Hikâyeye 1878- 1911 yılları arasında Doğu Türkistan topraklarının Çin tarafından istila edildiği otuz üç yıl

¹⁴ Ehtem Ömer, “Boran”, **Déli ulluktiki Söygi (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.191-192.

¹⁵ Ehtem Ömer, “Tor ay”, **Déli ulluktiki Söygi (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.194-199.

¹⁶ Ehtem Ömer, “Kona Kalpaknın Sayesi”, **Déli ulluktiki Söygi (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s. 223.

¹⁷ Ehtem Ömer, “Kéçiniñ Közi”, **Déli ulluktiki Söygi (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.83.

¹⁸ Amil Yeilyurt, **Ahmet Mithat Efendi’nin Romanlarında Yapı ve Tema**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2011, s. 486.

içermektedir. Yine bu dönemde Çin ve Rusya arasında yaşanan sorunlar da bu hikâyede anlatılmaktadır. Hikâyenin birinci bölümü başlamadan önce yazar, dünyanın artık deşitini, iyi insanların kalmadığını, kötülerin egemenlik sürdürdüğünü anlatır. Dünyaya en büyük kötülüğü yapan yine insanların kendisidir. İnsanlar tıpkı savunmasız bir geyik gibi avlanmaktadır. İnsanlar yüksek mevkilere gelmek için birbirini ezer duruma gelmiştir. Namus kavramı git gide yok olmaktadır. Hikâyenin merkez kahramanı Cemal Çin hükümeti adına uzun yıllar çalışır. İyi bir mevkiye gelir. Daha sonra emri altında çalışanlara eziyet etmeye başlar. Çin-Rusya ilişkileri bozulunca sürgüne gönderilir. Döndüğünde sevdiği kız Fatma'nın tecavüze uğradığını öğrenir. Artık tüm hayatını bu intikam üzerine kurar. Sonunda da bu intikam ateşinin kurbanı olur ve sefil bir hayat sürer. Bu hikâyedeki olaylar tarihî zaman dilimi içine girer. Yazarın bu hikâyede çağın artlarının ve sosyal ortamın deşitmesini yadırgamak yerine, okuyucuyu onlardan haberdar etmek ister bir tavır takındığını söylenebilir.

4.2.3. Mazi Koridoru

Geçmişteki herhangi bir olaydan bahsetmek için zamanda geriye dönüş yapılmışsa buna “mazi koridoru” denir. Yazarın [...] eserlerinde mazi koridoruna en fazla müracaat edilen nokta, kahramanların geçmişlerinden söz etmeleridir. Kendi macerasını geçmişteki bir noktadan aktüel zamana kadar getiren ve bu yolla hem hâkim anlatıcının bunaltıcı anlatımından okurları uzaklaştıran hem de olayları yeniden anlatan birinci ağızdan yapılan anlatımla realizm kuvvetlendiren [...] yazar, zorunlu olarak mazi koridorunu kullanır.¹⁹

“Gök Çember” adlı hikâyede olaylar içinde geriye dönüş yapılır. Aktüel zaman içerisinde geçmişte olan bir olay hatırlatılır. Böylece okuyucu mazi koridoruna sokulur. Bu sayede hem vaka tamamlanmış hem de okuyucuya vaka hakkında geçmişten bilgilendirme yapılmıştır. “Geçen gün babam ve bir abla ile evde uyumuştuk.”²⁰ Mazi koridoru hem entrik unsurları çözümler hem de vakayı tamamlar.²¹

“Benim Ya adını Dünya” isimli hikâyede mazi koridoruna hatırlatma amacı ile başvurulur. Karakter aktüel zamanda karışılmasını Mehbube'yi daha önce hastanede gördüğünü okuyucuya hatırlatmak için geriye dönüş yaparak okuyucuyu mazi koridoruna sokar. Sonra hastanede karışılırlar ve aktüel zamanı lemeye başlar. “Onu bugün öleden önce hastanenin kan merkezinin önünde bir grup çulsuz zayıf kişiler arasında gördüm.”²²

“Fırtına”da olay zamanı gündüz saatleridir. Gece fırtınasının çıkmasıyla yıkılan bir ağız dükkanların önünden kaldırmak gerekir. Fırtınanın gece neler yaptığını anlatmak için geri dönüş yapılarak mazi koridoruna girilir, geceki fırtınanın iddeti okuyucuya verilir. Evlerin çatıları uçmuş, duvarlar yıkılmış, pazarcıların sergileri uçmuş, tabelalar sökülmeştir.²³

“Tor ay” hikâyesinde aktüel zamanda gerçekleşen olayların sebebini anlamak için geriye dönüş yapılır. Hikâyenin kahramanı Rahman Tor ay'ın para ve kadın düşkünlüğünün yerini zamanla kuşbesleme hastalığının alması mazi koridoruna girilerek anlatılır. Rahman Tor ay'ın aktüel zamanda çektiği sıkıntıların altında yatan sebepler de mazi koridorunda anlatılan olaylarda gizlenmiştir.²⁴

“Borçlu” hikâyesi mazi koridoruna girilerek başlar. Kasım Ek ve çalışanlarının Heyrek Bey'in lokantasında yaptıkları aktüel zamandaki tartışmalara gelene dek, yazar okuyucuyu mazi

¹⁹ Amil Yeilyurt, *agt.*, s. 476.

²⁰ Ehem Ömer, “Samavi Çembirek”, *Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.125.

²¹ Amil Yeilyurt, *agt.*, s. 475.

²² Ehem Ömer, “Men Ya in Dünya”, *Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.137.

²³ Ehem Ömer, “Boran”, *Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.189.

²⁴ Ehem Ömer, “Tor ay”, *Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.194-199.

koridoruna sokar. Okuyucu mazi koridorunda karakterler hakkında bilgi sahibi olur ve onların bir günlerini nasıl geçirdiklerini öğrenir: “Bir grup arkada sabahtan ak ama kadar a acın altında yere bir eyleyler çizerek, küçük ta ları atarak oynadılar. Onlar i sizlerdi.”²⁵

“Ürümçi’nin Arka Soka ı” hikâyesinde geriye dönü ile mazi koridoruna girilir. Kahramanın çocuklu una dönülür, olaylara verdi i tepkiler bugünkülerle kıyaslanır. “Çocuklu umda böyle tartı malar nerde olsa önüne geçip kahkahayla güler, sonra o kavgaları taklit edip gülerken çok mutlu olurum. Bu kavgaları bedava sinema diye bilirdim. imdi eskisi gibi komiklik yapamayan, gülmeyen biri oldum”.²⁶ Bu kıyaslamalar kahramanın kendisiyle konu ması eklinde verilir. Okuyucu kahramanın çocuklu unda mazi koridoru sayesinde dola maktadır.

4.2.4. Kozmik Zaman

Güne in do ması, batması, mevsimlerin de i mesi ayın hareketleri gibi tabiat olayları zamanda belirleyici ise bu tür zaman “kozmetik zaman” denir. Kozmik zaman ilkel toplumlardaki zamanın geçi ini belirleyen önemli bir kaynaktır. Aztek kabilelerinin konu malarının yanında, tanrılarına kurban sundukları günü, kom u kabileyle sava tıkları zamanı, liderlerinin ölüm gününü ba langıç noktası yapmaları da zamanın ya am biçimiyle olan ili kisini göstermektedir.²⁷ Ehtem Ömer’in hikâyelerinde do a unsurları sıkça yer alır. Ömer, hikâyelerinde insanı do adan ayırt etmez. Onun hikâyelerinde do a ve insan sürekli bir etkile im içindedir. Hikâyelerde tabiat olayları insanlara do ru yolu gösterir. Ehtem Ömer tabiat unsurlarını zamanın belirlenmesinde de kullanır.

Zamana dair belirlemeler, bazen de öykü zamanının oldu u dönemdeki nesnelere ölçülürken net bir tarih verilmez. Zamandaki de i im, mekândaki, ki ideki ya da ya anan sosyal hayattaki de i imlerle birlikte anlatılır.²⁸ Ehtem Ömer’in hikâyelerinde öykü zamanının oldu u dönemdeki tabiat unsurları kahramanların sosyal hayatından haber verir. Aynı zamanda tabiat unsurları hikâye zamanını olu turur.

“Kara Orman”ın ilk cümlesi, kozmik zaman ile ba lar: “Temmuzun sıcaklı ı küçük ta ları yaktı. Çakılların üzerinden alevler yükseliyordu. Uçsuz bucaksız yayılan kapkara duman fırından çıkan is gibi insanlara rahatsızlık veriyordu. Küçük yapraklar siyah inci gibi güne in altında parlıyordu”.²⁹ Bu hikâyede Temmuz ayının belirtilmesi ve o anki hava artlarının betimlenmesi dı nda bir zaman unsuru yoktur. Olay zamanın en açık belirtisi Temmuz ayı ve bu ayın betimlenmesidir. Hikâyede kozmik zamanın insanların psikolojileri üzerindeki etkisi görülmektedir. “Beyaz renkli yüzünü köy rüzgârı ok asa da içindeki do al güzellik bu solmaya izin vermiyordu”.³⁰

“Gök Çember” hikâyesinde kozmik zaman ö elerine rastlanmaktadır. Hikâyede kesin bir zaman belirtilmez, ancak kahramanların arasında geçen diyaloglardan hikâye kozmik zamanın ak am saatleri oldu u anla ılmaktadır. Çocuk annesine yıldızları i aret ederek onların ne oldu unu sorar. Annesi “yıldız” eklinde cevap verir. Anne ve çocuk arasındaki diyalogla ba layan bu hikâye, diyalogun bitmesiyle sona erer. Çocu un yıldızları i aret etmesi dı nda zaman hakkında herhangi bir bilgiye ula ılamamaktadır. Bu hikâyede kozmik zamanın insan psikolojisi üzerinde etkisi oldu u söylenebilir. Gökyüzünün sonsuzlu unu dü ünen çocuk, bunu sonsuz hayatın oldu u

²⁵ Ehtem Ömer, “ érik” , **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s. 239.

²⁶ Ehtem Ömer, “Ürümçiniñ Arka Koçisi”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.159.

²⁷ amil Ye ilyurt, agt. s. 494.

²⁸ amil Ye ilyurt, agt. s. 494.

²⁹ Ehtem Ömer, “Qara Cañgal”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.130.

³⁰ Ehtem Ömer, “Qara Cañgal”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.130-131.

ahiret hayatı ile ba da tırır. Annesine “orada cehennem ve cennet var mı?”³¹ sorusunu sorar. Kozmik zaman, bu hikâyede çocuk tarafından ahiret hayatının varlı ının sorgulanmasına da kapı açmı durumdadır.

“Kız Gidiyor” hikâyesinde tabiat olayları bize olayların kı ayında geçti inden haber verir. Bu hikâyede kozmik zamanın insanların ya am ko ullarına nasıl etki etti i üzerinde durulur. “Ak amdan beri durmadan ya an kar bir gecede tüm yurdu kaplamı tı. Topra ın çok aktı ı bu mahalle yolunda, a açların gövdelerinden dallarına kadar ilik gibi yapı ıyor, birazcık rüzgâr çıksa tozlar uçuyor a açlar çiftlik kenarı ile arı a kadar, kalın ekilde büyüyen kamı larla bastırılarak yapılan büyük, kurak, küçük tümsekler bembeyaz elbise giymi gibi oluyordu. Dev gibi büyüyen i de dalları saçlarını salıp, dans eden bel gibi e iliyor, çi cücük ile beyaz ku lar yiyecek bir ey bulamadan öterek, a aç dallarındaki karları tozularak uçuruyorlardı.³² Yazar, tabiat unsurlarından ve mevsimden bahsederek hikâyede kozmik zamana yer verir.

“Eski Pamuk” isimli hikâye do a tasvir edilerek ba lar. Hikâye ba lar ba lamaz okuyucu kozmik zamanda dola maya ba lamaktadır. “A açların gö e uzanan dallarındaki yapraklar sonbaharın sona geli iyle dökülmü tü. Alt taraftaki yapraklar hazan olunca sararmı tı. Henüz dökülmeyen geceleyin kıra ı tutan sarı yapraklar, yakınla an güne ı ı nda parıldayarak erimeye ba ladı. Gözle görülmeyecek kadar geni pamuk tohumlu unda, kızıl renge bürünen tohumlardaki ebname dönen kıra ı, siyah-beyaz ekilde açılan tohumlar ile aynı güne e bakarak gülüyorlardı.”³³

“Gecenin Gözü” hikâyesi kozmik zaman ile ba lar. Yazar bu hikâyede mevsimi betimler ve anlatımında do a unsurlarını kullanır. Böylece hikâyedeki insanlar, mevsimler, mekânlar kozmik zaman içerisinde sürekli bir de i im içindedir. “Gecenin sakin rüzgârı koyuca büyüyen sö üt a acının yapraklarını sallayıp duruyordu. Suskun ı ıklara giden küçük ha ereleer evket’in saçlarına yapı tı. O derman bulmak için rüzgârın geldi i taraftaki nurlu yıldızları saymaya ba ladı. Okulun elma bahçesindeki kızların irin sesi kula a durmadan geliyordu. Süt gibi elvan çiçe inin güzel kokusu onun bo azına i liyordu.”³⁴

Ehtem Ömer hikâyelerinde zaman sadece akan süre olarak kullanılmaz. O, mevsimlerin de i mesini anlatırken, bir olayın farklı boyutlarına de inirken ya da karakterlerin ki ilik özelliklerindeki farklılıa malardan bahsederken zamandan faydalanır. Ehtem Ömer hikâyelerinde aktüel zaman, tarihî zaman, kronik zaman ve mazi koridoruna sıkça yer verdi i görülmektedir. Böylece o geçip giden zamanın do a ve insan üzerindeki etkilerini meydana gelen de i imlerle aktarmaktadır. Ehtem Ömer hikâyelerinde geçmi ve gelecek arasında köprü kurmaktadır ve bunu da genellikle okuyucuya tarihî zamandan bahsederek ve onları mazi koridoruna sokarak gerçekle tirmektedir.

4.3. Mekân

Mekânlar insanların ya am biçimlerinde, fikirlerinde, hayata bakı açılarında, etkilidir. nsanların buldukları mekânlarda ba ka insanlarla etkile im içerisinde bulunmaları, onların sosyal hayatlarına, kültür düzeylerine etki eder. Mekânın insan psikolojisi üzerindeki etkisi de yadsınamaz. Birbirinden farklı iki ki inin aynı mekâna, aynı dü ünceleri ta ıyarak gelmesi beklenemez. Örne in turistik gezi amaçlı camiye giren bir ki i ile ibadet yapmak amaçlı giren bir

³¹ Ehtem Ömer, “Samavi Çembirek”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.125

³² Ehtem Ömer, “Qiz Kétidu”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.127.

³³ Ehtem Ömer, “Kona Paxta”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.176.

³⁴ Ehtem Ömer, “Kéçiniñ Közi”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.66.

ki inin ta ıdı ı duygu ve dü ünçe aynı olması beklenemez. “Çünkü mekân, bakan ki inin psikolojisine ve bulundu u konuma hatta felsefe ve dünya görüşüne göre de i en bir eydir”.³⁵

4.3.1. Açık Mekân

Ehtem Ömer’in hikâyelerinde mekân olarak Do u Türkistan toprakları genel olarak ele alınır. Uygur halkının uzun dönem baskı altında ya aması ve Do u Türkistan topraklarının Çin idaresi altında olması, yazarın bu toprakları bütünlük içinde ele almasına sebep olur. Ancak yazar, hikâyelerinde mekânları i lerken, onların insan psikolojisi üzerindeki etkisini göz ardı etmemektedir. Bu etkiyi mekânlar ile uyum içinde de il, adeta zıtlıklar içerisinde okuyucuya sunar.

“Eski Pamuk”da mekân pamuk tarlasıdır. Mekân olarak seçilen tarla, hikâyede insanların geçimlerini sa ladıkları, para kazandıkları alandır. İnsanların isteklerinin gerçekleştirilmesi bu mekândan kazanacakları paraya ba lıdır. Onlar bu mekâna gitmeyi istemekte ve orada çalı maktan mutlu olmaktadır. Dolayısıyla burası onlar için açık mekân durumundadır.

İkinci açık mekân olarak pazar yeri seçilmiştir. Kahramanların alı veri için pazara gitmesi tarımla geçinen bölgelerde yaygın olan durumdur. Burada köy ile kent ya amının kar ılı tırılması da yapılmıştır, denilebilir. İhtiyaçların giderildi i pazar yeri açık mekân durumundadır.

“Dirili ” de Tümen ırma ı, Temizlik ırma ı, Ana ırma k açık mekândır. Kahramanın kendisini ruh olarak arındırdı nı, kendini buldu u, günahlarından sıyrılmı hissetti i, huzur buldu u açık mekânlardır.

“Ürümçî”nin Arka Soka ı”nda açık mekân Ürümçî sokaklarıdır. Hikâyede sokakların uzun tasviri yapılır ve insanların ya am ekli anlatılır. Bu ya am ekilleri genellikle Ürümçî’nin arka mahallelerinin nasıl oldu unu ortaya koyar. Böylece bir ehri farklı kesimlerinde ya ayan insanların giyiminden ku amına, e itimden kültürüne, üslubundan davranı na kadar ne denli ayrı olabildi i görülmektedir. Bu da mekânın insan hayatının ekillenmesindeki etkisini göstermektedir.

“İ ik” hikâyesinde mekân bir evdir. Olaylar bu evde cereyan eder. Ev burada genel yapısından çok, aileyi bir araya getiren bir mekân olarak yer alır. “Sabahtan beri dükkânda mü teri ile u ra tım, karnım aç kaldı. Sokakta yemek ye desem evin yeme ini yemedim diye söylüyorsun.”³⁶ Ev burada çalı maktan yorgun dü en insanların huzur bulmak amaçlı geldikleri, aile bireylerinin toplandı ı mekândır. Dolayısıyla aile bireyleri için ev açık mekân konumundadır.

“Gecenin Gözü”nde mekân Liven Ay kahvehanesidir. Bilkız ile evket’in konu mak için geldikleri bu kahvehanenin kendisinden çok ortamının betimlemesi yapılır: “Hafif kırmızı ı ı n sızdı ı perdeli odada gizemli ekilde gülümseyen, süslenen güzel kızlar görüldü. Parfüme karı an her türden koku kahvenin ortamını zehirledi. Odaların içinde u ultulu ekilde fısılda mala, kızların imalı gülmesi erkeklere kar ı nazlanmaları duyulabiliyordu. Garson kız onları perdesi açık duran ho bir yere yerle tirdi.”³⁷ Hikâyede, Bilkız karakteri idealist bir bayan olarak görünür. Onun Liven Ay kahvehanesinin bu naho ortamına ra men, fikirlerinde hiçbir yumu ama görülmemesi dikkat çekicidir. Liven Ay kahvehanesinin bu ortamı ve onun ortama zıt davranı ları, ortamın naho lu undan etkilenmeyi inden dolayı, burası Bilkız için açık mekândır.

4.3.2. Kapalı Mekân

Ehtem Ömer’in hikâyelerinde kapalı mekân olarak ev, cami, i yeri ve lokanta gibi alanlar a ırlıklı olarak kullanılmaktadır. Bu mekânlar orada ya ayan halkın ya am ekillerini,

³⁵ amil Ye ilyurt, **Ahmet Mithat Efendi’nin Romanlarında Yapı ve Tema**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2011, s. 391.

³⁶ Ehtem Ömer, “Çıra ”, **Déli ulluktiki Söyü (Hekayeler)**, İncan Halk Ne riyatı, Ürümç, 2008, s. 218.

³⁷ Ehtem Ömer, “Kéçiniñ Közi”, **Déli ulluktiki Söyü (Hekayeler)**, İncan Halk Ne riyatı, Ürümç, 2008, s.72.

karakterlerini, sosyal durumlarını yansıtır. Buna dayanarak “psikolojik durumla ya anılan mekân arasında yakın bir münasebetin bulunduğu görülmektedir”.³⁸ Ehtem Ömer’in eserlerinde daha çok kapalı mekânlar Uygur Türklerinin haksızlığına ve baskı altında olduklarını hissettikleri ya da halkın devlete hizmet eden kişilerle birlikte artlarda ya amadıklarını anlatan yerlerdir. Burası bir okul, bir mahkeme salonu yahut bir hastane olabilir.

“Kara Orman” hikâyesinde mekân bir ormandır. Hikâyenin girişinde ormanın tasvirine yer verilir. Orman burada bir doğa unsuru olarak gösterilmesinden ziyade, buranın insanlar için çalınan hayatında meydana getirdiği zorlukları anlatmak için yer alır. Ormanda çalınan bir özetmenle, kentte çalınan bir özetmenin kıyaslaması yapılır. Burada şehre karşı köyde çalınmanın zorlukları anlatılır. Hükümetin bu şekilde kırsal alanlarda çalınanlar için ulaşım yetersizliğini gidermemesi, ayrıca insanları düşük ücretle çalıştırması mekân üzerinden eleştirilir. Dolayısıyla ormanın bu hikâyede insan psikolojisi üzerinde olumsuz etkisi vardır. Orman burada genç bayan özetmen için kapalı bir mekândır.

“Kız Gidiyor”da mekân Ürümçü’nün bir köyüdür. Mekân doğa özellikleri ile tasvir edilmektedir. Hikâyeden anlaşılıyor ki burada yaşayan insanlar işçi ve esnaftır. Bu insanlar sert kıyafetle ve bu artlarda çalışmaktadır. Mekân burada hayat standartlarının düşük olduğunu, adet, gelenek-göreneklerine bağlı yaşamları belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Ürümçü’nün bu köyünde yaşayan Büvi Meryemgül’e göre kapalı bir mekândır.

“Fırtına” hikâyesinde mekân bir esnaf ve işçi sokağıdır. Sokak yıkılan ağaçla kapandı için esnafın hayatını zorlaştırmıştır. Müterahler dükkânlara girememektedir. Dolayısıyla esnaf için bu sokak kapalı bir mekândır. Bir ağacın yıkılması ile sokakta toplanan esnaflar kendi aralarında konular ve ormancıyla sohbetlerinde okuma yazma bilmeyenler ortaya çıkar. Buradan hareketle insanların, yaşam şekillerine ya da eğitim düzeylerine göre mekânlarda yaşamayı tercih ettikleri söylenebilir.

“Diriliş”de kapalı mekân Doğu Türkistan’ın Kaşgar şehridir. Yazar, Uygurların yolumuzda yaşamış ve günümüzde Çin idaresi altında olan yerleri mekân olarak kullanmıştır. Kaşgar hakkında herhangi bir anlatıma yer verilmez. Ancak karakterin bir konusundan oranın Kaşgar olduğunu ortaya konur. Karakterin bu topraklarda acı çekmesi, amaçsız yaşamı ve kendini sürekli mutsuz hissetmesinden dolayı burası onun için kapalı mekândır.

“Dünya İnsanlarına Bak” hikâyesinde kapalı mekân dünyadır. Dünya orada yaşayan insanlar tarafından kirletilmiş, doğadan harap edilmiş ve insanlar kötülümştir. Dünya bu hikâyede her türlü kötülüğe maruz kalan savunmasız bir canlı gibi gösterilmektedir. Bu hikâyede dünya kapalı bir mekândır ve insanlara karşı aciz ve savunmasızdır.

“Eski Kalpanın Gölgesinde” hikâyesinde kapalı mekânlar ev, cami ve hapishanedir. Olaylar bu üç kapalı mekân arasında gelişmektedir. Burada hapishane Uygurların ulaşım zulmünü temsil eder. Hikâyede hapis cezası alan Tahir için hapishane kapalı bir mekândır.

“Borçlu” hikâyesinde kapalı mekân bir lokantadır. Olayların tamamı bu mekânda geçmektedir. Esnaf hayatının bir parçası olan lokantacılığın zorlukları hikâyenin bazı kısımlarında belirtilmektedir: “Lokantayı kapatmak zamanı çoktan geçti, yarın sabah erken kalkıp lokantayı açmamız lazım. Lokantada çalışan çocuklar zamanında uyumazsa, vaktinde uyanamıyor. Yarın da Allah’ın günü, oturmanızın devamını yarın yapsanız olmaz mı?”³⁹ Hayrek Bey’in lokantası serseriler tarafından basıldı için huzursuzdur. Onun için lokantası olay anında kapalı bir mekân durumundadır.

³⁸amil Yeilyurt, *agt.* s. 392.

³⁹Ehtem Ömer, “*Érik*”, *Déli ulluktiki Söyü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçü 2008, s. 240.

“Eski Pamuk” hikâyesinde Ürümçi ehri kapalı bir mekân olarak verilir. Çünkü bu kentte ya amak aileler, özellikle de çocuklar için oldukça zordur. “Çocukların günleri zor geçiyor. Ürümçi sokaklarında el arabasına her türlü meyveyi basıp, barınarak satıyorlarmı . Zabıtalara yakalansa bir haftada topladıkları para, bir defada ceza ödeyemiyormu .”⁴⁰ Böylece ehre çalı mak ve para kazanmak için giden bir ailenin ta ıdı ı psikolojinin, orayı gezmek için gidenlerle aynı olmadı ı ortaya çıkmaktadır.

4.3.3. Mekânın Simgesel De eri

“Tor ay” adlı hikâyede, iki farklı mekân dikkat çeker. Kafes ve hapisane hikâyenin ana mekânlarıdır. ki mekânda tutsaklı ın her eklinin kötü oldu unu, özgürlü ün de en kıymetli ey oldu unu anlatır. Ku lar burada özgürlük timsalidir. Yazar haksız suçlamalara, kısıtlamalara maruz kalmak, güçsüze baskı yaparak onun ya ama hakkını kısıtlamak gibi adaletten uzak durumlara ele tiri yapar. Çünkü tarla ku u⁴¹ ve çayır ku u⁴²olarak bilinen tarla ku ları do ada özgür ekilde ya ayan ku lardır, havada kanat çırpı ı kendine özgüdür, daha çok a açsız ve kurak bölgelerde ya arlar.⁴³ Rahman Tor ay onları haksız yere kafese kapatmanın cezasını kendisi de hapse dü ünçe anlamaktadır: “Hu, sözümü iyi dinlemeyen aptal, ben bırak dedim mi bırak. Tarla ku larının kafesten çıkması benim bu kafesten kurtulmamı gösteriyor. yice dinle, beni kısas tutmu , bu tarla ku larının kısası tutmu ”⁴⁴ Kafes ve hapisane bu hikâyede tutsaklı ın simgesidir.

“Gök Çember”de hikâyenin kahramanı çocuk annesine gökyüzü hakkında sorular sorar. Bu sorularda gökyüzüne simgesel de erler yükler. Çocuk, gökyüzünün sonsuz büyüklü ünde cennet ve cehennemin varlı ını sorgular. Bu soyut mekânlara mistik bir anlam yüklenerek cennet mükâfatın kar ılı ı, cehennem ise ceza çekilen yerler olarak belirtilir. Bu mekânlara gidip, gitmemek ise dünyada iyi, ahlâklı insan olmaya ba lıdır. Hikâyede mekânın simgesel de eri, iyi ve kötü insan modelinin ayrılmasında etkili olur.

“Kız Gidiyor”da mekânlar ailelerin ekonomik artlarını anlatır. Kı gününde yırtık ayakkabıları ile sokaklarda yürüyen Büvi Meryem buna örnektir. Büvi Meryem’in babası maden oca ında çalı an i çidir ve hikâyede birçok olay burada cereyan eder. Kazandıkları parayla evlerine televizyon almak isterler. Bu onlar için büyük bir olaydır. Bu yüzden kı mevsiminin a ır geçmesi onları korkutmaktadır.

“Eski Pamuk”ta insanların ya am ekilleri ve ya adıkları ortamlar tasvir edilir. Bu evler kırsal kesimde ya ayan insanların özelliklerini yansıtır. Çiftçi olan Sait Pokak ve ailesi, kı ayında yakacak olarak tezek kullanır, halı olarak keçi derisi sererler. Evlerinin çe itli odalarından rutubet kokusu gelmekte ve penceresi az olan karanlık bir evde oturmaktadırlar. Kırsal kesimde ya ayan insanların hayat standartları ya adıkları mekânlara dayanarak betimlenmi tir.

Ehtem Ömer hikâyelerinde mekânın insan üzerindeki etkisine daha çok yer verir. Ömer, do ayı ve insanı birbirinden ayrı dü ünmez ve do a ile insan sürekli etkile im içindedir. Yazar, mekânın insan psikolojisi üzerindeki etkisine de dikkat çeker. nsanın bulundu u mekâna uyum sa layabilmesinin, onun ruhunda de i imler yaratabilece ini söylemektedir. ki farklı ki i aynı mekânda farklı hisler ta ıyabilmektedir. Dolayısıyla bu hislerin de insanın o mekânda bulunma amacıyla do ru orantılı oldu unu belirtmektedir.

⁴⁰ Ehtem Ömer, “Kona Paxta”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.178.

⁴¹ E. Denison Ross, **Ku simlerinin Do u Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlü ü**, çev. Emine Gürsoy Naskali, TDK Yayınları, Ankara 1994. s. 73.

⁴² Emir Necipoviç Necip, **Yeni Uygur Türkçesi Sözlü ü**, çev. klil Kurban, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 420.

⁴³ http://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=2fsdl17@d&tur=Tepeli%20toygar, (ET: 13.08.2013)

⁴⁴ Ehtem Ömer, “Tor ay”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.198.

4.4. Ki iler Kadrosu

4.4.1. Merkezi Ki iler

Ehtem Ömer'in hikâyelerinde merkezi ki iler gerçek aydın, vefakâr kadın ve çiftçi ba lıklarından olu ur. Bu hikâyelerde gerçek aydın tipi bazen kadın bazen de erkek olmaktadır. Özellikle kadın aydınlara vurgu yapan yazar, baskı döneminde Çin hükümetinin Uygur kadınlarna yaptı ı zulümlerin aksine, hikâyelerinde vatan sevgisini her eyin üstünde tutan kadın tiplerini ele alır. Hikâyelerin ço unda kadın, vefakâr bir e ya da bir anne olarak kendini gösterir. Do u Türkistan topraklarında çiftçilik yaparak ya ayan ço u Uygur ailesinin hayatı onun hikâyelerinde geni yer tutar.

4.4.1.1. Gerçek Aydın

Aydın zihinsel faaliyeti geli mi , toplumu ilgilendiren konularda fikirlerini beyan eden ve gerekti inde topluma yön vermekten kaçınmayan ki idir. Modern Uygur edebiyatında Ehtem Ömer'in hikâyelerinde aydının toplum üzerindeki etkisi özellikle siyasal ve toplumsal olaylarda görülür. Yazarın neredeyse tüm hikâyelerinde toplumu kendi kültür ve de erleri içinde yo urmaya çalı tı ı söylenebilir. Uygur Türkleri kendi dininden kopmayan ve geleneklerini ya atan bir Türk boyudur hatta bu u urda birçok aydın Sovyetlere ve Çin'in bazı yerlerine sürgüne gönderilmi tir. Ehtem Ömer'in hikâyelerinde gerçek aydın mutlaka toplum üzerinde etki yapmı ve bunun için de bir bedel ödemi tir.

“Kara Orman”da gerçek aydın tipi bir kadındır. Burada kadın ö retmen, ormanın derinliklerindeki okula gitmektedir. ehirde yeti en ve evli olan bu bayan aynı zamanda evlidir. Sorumlulukları büyüktür. Gelece in gençlerini e itmek adına her gün ormandan on iki kilometre yani bir günde toplam yirmi dört kilometre yürümektedir. Bu ehirde ya ayan bir bayan için büyük fedakârlıktır. Fakat gerçek bir aydın oldu u için bundan hiç ikâyetçi olmaz. Ormanın derinliklerine altmı yetmi kilometre yürüyenleri dü ünerek motive olur. Bu genç aydın, aynı zamanda namusuna da sahip çıkmakla yükümlüdür. Orman yolunda pe ine birçok serseri takılsa da o hepsinin a zının payını verir. Gerçek aydın ne olursa olsun çizgisinden dönmeyen ki idir. Ehtem Ömer özellikle 19. yüzyılda kadınları toplumun mihenk ta ı olarak göstermektedir.

“Benim Ya adı ım Dünya”da, gerçek aydın Doktor Mahbube'dir. Ehtem Ömer kadın aydınlarnın ya amı oldukları zorluklara bu hikâyesinde de inir. Mehbube ayrıca ka larını aldırın, gözlerinden sürmesini eksik etmeyen, uzun kirpikleri olan, giyinmesini bilen bir kadındır. Ancak bu güzel doktor kadın, bir grup serseri tarafından tacize u rar. Para için yerlerde sürüklenir. Hayatı kitaplar arasında geçen Mehbube, o anda anlar ki bu dünya kötülerin, zalimlerin, paragözlerin dünyasıdır. Her eye ra men o aydın bir kadındır, toparlanır, pes etmez. Mesle ine dört elle sarılır ve yardıma muhtaç insanlara yardım etmeye devam eder.

“De ersiz Emek”te, gerçek aydın kimdir sorusu tartı ılır. Uzun zaman memleketinden ayrı kalan, yurt dı nda fen akademisinde okuyan ara tırmacı genç, memleketindeki gerçek aydınlarla tanı mak ister. Burada gerçek aydınlardan “vatanın çolpan yıldızları” olarak bahsedilir. Gerçek aydınlarn toplumu yönlendiren, onların aydınlık günleri için çalı an ki ilerdir. Burada gerçek aydınlarn ba ka yerlere sürülmü ve sesleri kısılmı tir. Aydınların yerini ise hükümet adına çalı an, önemli mevkilere gelmi ki iler alır. Buradaki isimsiz genç de aydın bir kimse timsalidir. Bu yüzden bu sahte aydınlarn oldu u ortamı terk eder.

“I ık”ta, gerçek aydınlarn uyuyan toplumlara tepkisi anlatılır. Aydınların bir görevi de toplumu uyandırarak, onlara kendi haklarını savunmayı, benliklerini korumayı, gözlerinden kopmamayı ö retmektir. Aydını en çok üzecek olan uyanmayan bir toplumdur. Bazıları gerçekten esaret için do duklarını dü ünürler ve ba kaldırmak onlar için en korkutucu durumdur. Bu

hikâyede iirleriyle topluma seslenen baba ve hikâyeleriyle bu görevi devam ettirmeye çalı an o ul, bir türlü uyanmayan, haksızlıklara ses çıkarmayan insanlardan ikâyet ederler.

“Gecenin Gözü”nde, gerçek aydının gençler oldu una vurgu yapılır. Gençler bir dalga gibi kuvvetlidirler. Bir araya geldiklerinde yıkılmaz kuvvet olurlar. Bu hikâyede Bilkız, mücadeleci genç bir bayandır. O bozuk düzene, para ile satılan hukuka kar ı gelmektedir. Onu di er kızlardan ayıran, mücadeleci ruha sahip olması, evlili i hayatında ertelemi olması ve toplumu uyandırmak için çalı mak, okumak istemesidir. “Sizinle ben milletin aklıyız, aydınıyız. imdiki aklımızla kendimizi de i tirip yeniden toparlanmamız lazım. Aramızdaki nefreti atıp birbirimizi sevmeliyiz.”⁴⁵ Bilkız bir aydın olarak ne yapmak istedi ini de açıkça ifade eder: “Herkesi parlak milli medeniyetimiz hakkında makale yazmaya te vik edece im. Acizle en ruh, bozulan milli ahlâk, kendi ülkümüzü güçsüz gibi tanımamız hakkında makale ve kitap yazıp insanların ruhunu uyandırarak, onu büyütmek. Bunu yapmak da bu devirde benim ilk emelim, ben bunu yapaca ım.”⁴⁶

4.4.1.2. Vefakâr Kadın

Ehtem Ömer’in hikâyelerinde kadınların ön plana çıkarıldı ı görülmektedir. Ömer, kadına önemli roller yüklemektedir. Kadın ço u zaman vefakâr bir anne, bir ö retmen, bir sevgili ya da e tir. Yalnızca “Dünya nsanlarına Bak” isimli hikâyede, Humarhan karakteri kocasını Cemal ile aldatır. Bu olayı tüm mahallelinin ö renmesi ile Humarhan intihar eder. Bunun dı ındaki hikâyelerinde genellikle kadın vefakâr bir ekilde verilir.

“Gök Çember”de, kadın bir anne ve vefakâr bir e tir. Kadın e inin kendisine yalan söyledi ini ve bir ba kasıyla aldattı ını çocu u ile konu ması sırasında ö renir. Çocu una iyi ve kötü insan olmanın terbiyesini veren anne, çocu una yalancı insanların cehennemle cezalandırılaca ını söyler. Çocuk bunun üzerine babasının ve kendisinin cehenneme gidece ini söyler. Anne de kendini onlardan ayırt etmez. Çünkü babasını yalan söylemeye ve aldatmaya kendisinin itti ini dü ünür. Kadın burada büyük bir olgunluk gösterir. Çocu unun kötü hissetmemesi için de büyük bir vefakârlık yapar ve ortadaki bu kötü olaydan kendisine pay çıkarır.

“I ık” hikâyesinde, kadın adeta evde ibadetini yapan, üç çocuk yeti tirmi , kendini yıllarca e ine adayan bir kadın portresi eklinde verilir. Hikâye, Habibihan Teyzenin seccadeyi toplarken karanlıkta kalması ile ba lar. Bozulan lambasının yapılması için aile bireylerinden medet bekleyen Habibihan Teyze aradı ını bulamaz. Üstelik büyük oluna da ı ık olmadığı için yemek yapamadı ını anlatamaz o lu ısrarla ba ırıp evi terk eder: “Sabahtan beri dükkânda mü teri ile u ra tım, karnım acıktı. Sokakta yemek yesem evde yemiyorum diye söyleniyorsun. Annemin yaptı ını yiyeyim desem yemek yapmıyorsun, çok sıkıldım!”⁴⁷ Habibihan Teyze tüm sabrı ile di er evlatlarının ve e inin ona yardımcı olmasını bekler.

“Eski Kalpa ın Gölgesinde”de, Hacerhan dinine ba lı bir kadındır. Aynı zamanda da kocasına destek olan kadın timsalidir. Hacerhan, vefakâr bir kadının bir ailenin ayakta durmasında görünmeyen gizli gücü rolündedir. Hacerhan aileye destektir; ancak kocasının yanlı larını da ona söylemekten çekinmez. Bu karakter ataerkil aile yapısındaki bir kadını temsil eder. Tıpkı sokakta e inden bir adım geri olan ancak evde varlı ını ortaya koyan bir kadın tipidir. Bu da genellikle ataerkil toplumun aile yapısını yansıtır. Hacerhan ne kadar kocası tarafından azarlansa da yine de onun en büyük destekçisidir.

⁴⁵ Ehtem Ömer, “Kéçiniñ Közi”, **Déli ulluktiki Söyü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürünçi 2008, s.71.

⁴⁶ Ehtem Ömer, **age.**, s.76.

⁴⁷ Ehtem Ömer, “Çıra ”, **Déli ulluktiki Söyü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürünçi 2008, s. 218.

“Dünya İnsanlarına Bak” isimli hikâyede, Fatma karakteri vefakâr anne ve e rolündedir. Özellikle e i ailesinden çok uzakta olan kadınların çektikleri sıkıntılar Fatma karakteri ile gösterilmektedir. Fatma, Cemal’in yoklu unda tecavüze u ramı tır. Defalarca ölmek istediye de buna hep engel çıkmı tır. Fatma uzun süre Cemal’in Rusya’dan dönü ünü bekler, Cemal artık onu alamasa da razıdır. Ancak evlenirler, fakat Fatma ya adı ı olayı unutmamaktadır. Fatma, varlı ını unutup kendisini yalnızca çocuklarına ve e ine adayan bir kadın tiplemesidir.

4.4.1.3. Yozla mı Ki iler

“Gecenin Gözü”nde, yozla mı ki i örne i evket, okumu bir karakter olmasına ra men, fikirleri ve davranı ları bunu yansıtmamaktadır. Bilkız ile birçok memleket meselesinde farklı dü ünmektedir. evket millî meseleleri bir kenara bırakıp, Bilkız ile evlenmek ister. evket kendi ki ili ini ve insanlık de erlerini para ile de i ebilen yozla mı bir tiptir. Onun dü üncesi güzel kızlardan, paradan ve adaletsiz seçimlerden yanadır. evket’e göre para her eyin çözümüdür ve güçtür. Bilkız ise bunun tam tersini savunur. “Tarihte size benzeyen milletler atalarının pulla hukuka eri ti i bu nesnelere sadık kuluna benzeyeceklerini tekrar ispatladılar. [...] Paraya tapan hukuksuzluk rezil, afet, cinayet. O olmazsa insan insan gibi ya ayamıyordu.”⁴⁸

“Borçlu”da, yozla mı ki i Kasım Ek’tir. Kasım Ek zengin bir patrondur. Ancak kendisini ya adı ı toplumun bir parçası gibi görmemektedir. Paranın ona verdi i güç ile kendisini adeta Kaf da nda görür. Kasım ek zengin ama kültürsüzdür. Parasıyla birçok serseri tipli insanı çalı tırır ve onları her i inde kullanır. Herhangi bir sığa sahip olamayan Kasım Ek, bu bo adamlara parayla kendisine övgüler söyletir ve iirler okutur.

“Ürümçi’nin Arka Soka ı”nda, Ürümçi sokakları betimlenir. Betimleme yapılırken burada ya ayan insanlar hakkında bilgi verilir. Hikâyenin temasını olu turan karı kocanın betimlemesi yapılır ve bu tiplerin kendi benliklerini yansıtmadıkları görülmektedir: “Yan sokakta bir çift genç karıkoca tartı arak birbirinin pe inden çıktı. İlk bakı ta Ürümçi’nin modayı takip eden zengin gençleri gibiydiler. Çünkü gencin parmaklarındaki kibrit tarzı yüzü ü, bile indeki altın künyesi, üzerindeki deri montu onun parayı harcayacak yer bulamayan paragöz bir genç oldu unu gösteriyordu. Erke in künye taktı ı yerde kızın kıyafetlerinin altın oldu unu söylemeye gerek duymadan imza attı ı bir i , karıkoca ikisinin aynı renkteki pahalı moda pantolonları giydiklerini söylememek de olmaz. Kendi kendime ikisinin pantolonu de i tirmelerinden korktum. Çünkü çok pahalı, iyi yemekten yedikleri için ikisinin de vücut ekileri bozulmu , semirmi bo a gibi, markalı pantolona popoları sıkı ıp, kaymak tutan bir tulum gibi her yerleri titriyordu.”⁴⁹

Bu karakterler ya adıkları topluma aykırı dü en giyimleri, tavırları ve görmemi halleri ile dikkat çekmektedirler. Hikâye konu olarak da yozla mı bir çifti ele alır. Karısının eski okul arkada ı bir gün onu ziyarete gelir. Adam evde yoktur. O gece kadın okul arkada ı ile bir gece geçirir. Bunu ö renen kocası tepki gösterse de kadın bunu ho görmesini aksi takdirde adamdan bo anaca ını ifade eder. Toplum tarafından kabul görmeyen bu olay, yozla an bu çift tarafından normal olarak kabul edilmeye ba lanmaktadır.

4.4.2. Yardımcı Ki iler

4.4.2.1. Ev Halkı

Ethem Ömer’in hikâyelerinde yardımcı ki iler genellikle anne, baba ve çocuktan meydana gelen çekirdek aileden olu ur. Hikâyenin merkez ki isi kendini di er aile bireylerine adamı ya da onların sorumluluklarını üstlenmi tir. Olayın meydana geldi i andan itibaren, aile bireyleri

⁴⁸ Ethem Ömer, “Kéçiniñ Közi”, *Déli ulluktiki Söyü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s. 81.

⁴⁹ Ethem Ömer, “Ürümçiniñ Arqa Koçisi”, *Déli ulluktiki Söyü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.160-161.

durumdan haberdar olur, hep birlikte üzülür ya da sevinirler. Hikâyede aile bireylerinden birinin yokluğu ya da pasifliği o ailenin temelini sağlam olmadığına işaret eder. Ömer'in hikâyelerinde ev halkı birbirine bir zincirin halkası gibi bağlıdır.

“Kız Gidiyor”da, yardımcı karakterler Büvi Meryem'in babası ve annesi dikkat çekicidir. Büvi Meryem'in televizyoncular tarafından filmde oynatılmasını babası çok ister. Hünerlerini göstermesi için kızına epey bir destek olur. Annesinin ise hikâyede ne ismi geçer ne de herhangi bir rolü vardır. Ancak geleneklere bağlı bir kadındır ve Büvi Meryem üzerinde etkilidir. Bu etki Büvi Meryem'in rol aldığı filmin gerdek gecesi çekimlerinde annesinin sözlerini hatırlamasından anlaşılır. “Annem... annem filme çıktığında de ik bir şey yapsam yurttan adın çıkıyor, evlenemeyeceksin. Öyle işleri yaparsanız da yapmam.”⁵⁰

“Tor ay” hikâyesinde, yardımcı karakterler Rahman Tor ay'ın eşi ve oğludur. Rahman Tor ay hapishaneye düştüğü için ona yardımcı olmaya çalışır ve oğludur. Onlar da Tor ay'ın bu zor durumuna yardım etmekte çaresiz kalırlar. Bu duruma en çok eşi ve oğlu üzülür.

“İk” adlı hikâyede, yardımcı karakterler evin büyük oğlu Rüstem, air baba, evin polis olan oğlu, evin kızı ve kızın erkek arkadaşıdır. Bu karakterler akşam olunca evlerine toplanan bir çekirdek aile örneğidir. Ortadaki sorunu halletmek için hepsinin bir fikri vardır. Evin bir sorunu bu ailenin hepsinin sorunu olmaktadır.

“Eski Kalpanın Gölgesinde”de, yardımcı karakterler Musa Be rez'in karısı Hacerhan ve oğlu Tahir'dir. Hikâyede başka hiç kimsenin ismi geçmez. Olaylar Musa Be rez'in karısına getirdiği haberlerle başlar ve sonuçlanır. Yardımcı karakter Hacerhan, kocasının kolhozlu unun bitimine sevinirken, on beş yıl sonra oğlu Tahir'in hapse girmesine üzülür. Yardımcı karakterlerin olaylara verdikleri tepkilerle okuyucuda hissettirilmek istenen duyguyu anlattıkları söylenebilir.

“Eski Pamuk”ta, olaylar ev halkı arasında döner. Hikâyenin yardımcı karakteri evin kızı Turela, Paltabey ve annedir. Olaylar Turela ve Paltabey'in babaları Sait Pokak'a isyanları ile alevlenir. Annenin bu hikâyede varlığına çok rastlanmaz. Ancak çocukların diyaloglarından kendisini evlatlarına adanmış ve Sait Pokak'ın sinirli yapısından çekmiş bir karakter olduğu anlaşılır. Hikâyede yardımcı karakteri olmasına rağmen okuyucuyu anneler konusunda düşünmeye sevk edecek bir konumdadır.

“Ürümçü'nün Arka Sokaklarında”nda yardımcı karakterler karı kocadır. Yozlaşmış aile örneği sergilerler. Birbirleriyle hiç anlaşamazlar. Varlığından yalnızca anne ve babasının diyaloglarından haberdar edilen bir de küçük çocuk vardır. Çocuk, burada boş anacak çiftlerin çocuklarının maruz kaldığı durumları simgeler. Diğer hikâyelerdeki yardımcı ev halkı karakterlerine nazaran bu hikâyede karakterler birbirine zıttır ve aralarında dayanışma görülmez.

4.4.2.2.Serseriler

Ehtem Ömer'in hikâyelerinde serseri denilebilecek karakterler yer alır. Bunlar genellikle içki içen, kumar oynayan, işsiz ve evsiz tiplerdir. Hayatta belirli bir amaçları yoktur. Para için her şeyi yaparlar. Hikâyelerde bu karakterler genellikle olumsuz durumlar yaratırlar. Yazarın bu yanlış ilişkiler üzerinden okuyucuyu doğru olana sevk etmeyi amaçladığı söylenebilir. Çünkü bu yardımcı karakterler, hikâyelerde genellikle ya cezalandırılırlar ya ölürlere ya da tövbe edip doğru yolu bulurlar.

“Benim Yaşam Dünyası”da hikâye, yardımcı karakterlerin merkez karakteri darp ve taciz etmeleriyle başlar. Merkez karakter Mehbube'yi para için döverler ve toprakta sürüklerler. Bu tiplerin konuları oldukça kaba ve küfürdür. “Ve... O kadar parayı versek bitse. Niye

⁵⁰ Ehtem Ömer, “Qiz Kétidu”, **Déli ulluktiki Söygi (Hekayeler)**, İncan Halk Ne riyati, Ürümçi 2008, s.155.

saçmalıyorsun, çok konu uyorsun! Bizim gençlerle beraber oldu unu eref say. ükür sayısan iyi olur. Hadi yoluna git, çok konu ma!”⁵¹ Kadına bunu yapacak kadar kötü olan bu tiplerin yozla maya do ru giden topluma bir ele tiri niteli inde oldu u söylenebilir.

Yazar “Borçlu” isimli hikâyeye serserilerin bir günlük hallerini anlatarak ba lar. Bunlar para için ya ayan ki ilerdir. Eserde, Rahman arak isimli bir serserinin adı verilir. Bunların bir günlük karın toklu una yapamayacakları i yoktur. Küfür ve kavga bunların ya am eklidir. Hikâyede bunlar, esnafa zarar veren tiplerdir. Bunlar ki iliklerini parayla satarlar ve para veren herkesin emri altına girerler. “Kasım E ek onlara istedi i kadar küfür ediyor, onları ucuz ve pis lokantaya götürüp, yarım porsiyon yemek, on be i kebab ile onların karnını doyurup, onlara ucuz arap ısmarlayarak, hafif sarho olduktan sonra canı isterse onlara esrar içirirdi, istemezse vazgeçerdi”⁵². Yazar insanların bu hale dü mesindeki ana sebebi, aileye sahip olmamalarına ve küçük ya ta hayatın gerçekleriyle yüzle mek zorunda kalmalarına ba lar.

“Dirili ”te, hikâye serserilerin bir arada içki içtikleri sahne ile ba lar. Serserilerden birinin adı Dolkun’dur. Di er hikâyelerden farkı olarak buranın merkez ki isi Tohtikari’de bir serseridir. Bir aileye sahiptir. Ak ama kadar içki içer, arkada larıyla gezer, ablasından sürekli para isteyen bir tiptir. Tohtikari dünyada her eyin para oldu una ve tüm sorunların para ile çözülebilece ine inanmaktadır. Di er hikâyelerden farklı olarak eserin sonunda Tohtikari’i yaptıklarından pi man olur ve tövbe eder. Bundan sonra iyi bir insan olmaya karar verir. Yazar burada serseri olmanın çe itli psikolojik durumlardan kaynaklandı nı, ya am artlarının da bu durumları tetikledi ini vurgular. Ancak iyi olmak isteyen hiçbir ki i için vakit geç de ildir.

4.4.2.3.Esnaf/ ç i

Ehtem Ömer’in hikâyelerinde yardımcı ki iler arasında esnaf ya da i çilere sıkça yer verilir. Bu ki iler hikâyelerde özellikle olayın geçti i mahallerde kendilerini gösterirler. Yardımcı karakter olsalar da hikâyede verilmek istenen mesajı bazen merkez karakterden daha etkili iletirler. Esnafın genellikle bir sokakta toplanmı lardır ve kendi aralarında dayanı ma içerisindedirler. Hikâyelerde aile reisleri genellikle çiftçidir. Yazar Do u Türkistan’da ya ayan Uygur halkının geçim kaynaklarını hikâyelerinde yansıtır.

“Kız Gidiyor” hikâyesinde, Büvi Meryem’in babası maden i çisidir. Yazar maden i inde çalı manın zorluklarını hikâyede bu karakter üzerinden anlatır. Aynı zamanda Büvi Meryem’in giyiminden, okulundan maden i çilerinin gelirlerinin azlı na dikkat çeker. Ayrıca Büvi Meryem’in babası onu ehre okuması ve filmlerde oynaması için kendi iste i ile gönderir. Ona kendisinin i ç i parasıyla bir gelecek veremeyece ini söyler. Yazar i ç i ailelerin durumlarını yardımcı karakterler üzerinde gösterir.

“Fırtına”da, esnafın bir araya geldi i bir mahalle tasvir edilir. Bu mahallede esnafın birbirleriyle dayanı ma içerisindedirler. Mahallede boran çıkınca bir a aç yıkılır ve el birli iyle gelen ormancılara a acın kaldırılması konusunda yardımcı olurlar. Ehtem Ömer bu hikâyede esnafın e itim düzeylerine gönderme yapar. Esnafın ço unun okuma yazması yoktur. Bu yüzden hükümet memurları tarafından kandırılırlar. Yazar, burada e itim seviyesi dü ük olan esnafa gönderme yaparak, hükümetin açığöz memurlarına haklarını yedirmemeleri gerekti ini vurgular.

“Borçlu”da, yardımcı karakter bir lokantacıdır. Yazar toplumun kendi içinde barındırdı ı serseri tiplerden esnafın çekti i sıkıntılara de inir. Ehtem Ömer’in hikâyelerinde yardımcı karakterler merkezi karakter ile birinci sırada diyaloga geçerler. Yardımcı karakterler onun merkezi

⁵¹ Ehtem Ömer, “Men Ya i an Dünya”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümcü 2008, s.137.

⁵² Ehtem Ömer, “ érik”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümcü 2008, s. 239.

karakteri yönlendirerek, olayın gidi yönünde de i iklikler yapabilir. erik'te lokantacı serserilerle tartı mak yerine, onlara saatin geç oldu unu, ertesini gün yeni bir i günü oldu unu anlatarak onları ikna etmeye çalı ır.

“Dünya nsanlarına Bak” hikâyesinde, yardımcı karakterlerden Hekim Çoruh çiftçilerin ba kanıdır. Aynı zamanda pamuk i çileri de bu hikâyede rol alırlar. Bu hikâyede yardımcı karakter Hekim Çoruh utanılacak davranı ları sebebiyle ibret-i âlem olur. çiler ise bu hikâyede ahlakın simgesi gibidir. Kocasını aldatan Humarhan'a ve Cemal'e adeta ceza keserler. Humarhan onların bu tepkisine dayanamayarak intihar eder. Ba ka bir hikâyede daha pasif olan i çiler, bu hikâyenin kahramanları arasında etkilidirler.

4.5. Anlatıcı Tipleri

4.5.1. Gözlemci Anlatıcı

Gözlemci anlatıcı tıpkı bir görgü tanı ı gibi olaylara karı madan, belirli bir mesafe ile anlatır. Gözlemci anlatıcı olayların akı nı etkilemez. “Bu anlatıcı türünde gözlemci figür, olayların dı ndadır. Gördüklerini, ahit olduklarını ya da ba ka kaynaklardan duyduklarını mümkün oldu unca nesnel bir çerçeveden anlatmak durumundadır”.⁵³ Bazen de gözlemci anlatıcı kendisini eserin içine dâhil eder, fikirlerini okuyucuya aktarabilir. Gözlemci anlatıcı kendisini roman ki ileriyle özde le tirir, âdeta onun bedenine girer ve onun diliyle konu ur.”⁵⁴ Ehem Ömer'in hikâyeleri incelendi inde gözlemci anlatıcının varlı ı görülür. Onun hikâyelerinde anlatıcı her eyi okuyucuya söylemez. Anlatıcı bazen okuyucuyu olayla ba ba a bırakarak, okuyucunun kendi sonuçlarına ula masını ister. Fakat bu her zaman mümkün olamamaktadır. Gözlemci anlatıcı kimi hikâyelerde kendisini eserden soyutlayamaz. Gözlemci anlatıcının teorikte nesnel ve tarafsız olması beklense de özünde taraf tutması, kendi yorumlarını katması kaçınılmaz bir sondur.

“I ık” hikâyesinde, gözlemci anlatıcının varlı ı hikâyenin ba nda hissedilir. “Ya lı teyze Habibihan seccadeyi toplayıp yerden kalktı nda, evin içi karanlık olmu tu ve hiçbir ey gözükmüyordu. Onun için ak am yeme i yapmak imkânsızdı. Mutfa a girdi, ocak ba larını göremiyordu. I ı nın ipini biraz çekti, kıvılcım yanıp yanıp bir ate saçtı sonra söndü.”⁵⁵ Bu paragrafta gözlem o kadar nesnel ki, tıpkı bir kamera gerçekli i ile Habibihan'ın evdeki durumu anlatılır.

“Eski Kalpa ın Gölgesinde” hikâyesinde, gözlemci anlatıcı hikâyenin giri kısmında kendisini gösterir. “Musa Be rez'in e i Hacerhan pi irece i yemek için ot söktükten sonra, dalgın ekilde oturdu. Evin kapısı yüksek sesle açıldı, sarho olan Musa Be rez elinde yarım i e ucuz ve acı arap ile efkatsiz kalan ba ndaki saçları da ınık, topra ın yapı ıp üstü ba ı çamur olan hindinin tüyleri gibi kötü duruma gelmi , yüzü mutluluktan eski kadife pantolon gibi kıvrılarak, a zını büyükçe açarak gülüp salya akıtarak eve geldi.”⁵⁶ Anlatıcı burada okuyucuya gözlemlerini anlatır ekilde ifadeler kullanır. Belirli bir noktadan sonra gözlemci tavrını bırakarak, hikâyeye devam eder, fakat olayların gidi atı hakkında herhangi bir bilgi vermez.

“Eski Pamuk” hikâyesinde, do a tasviri gözlemci anlatıcı tarafından oldu u gibi anlatılır. Sonbaharın geli inin anlatıldı ı bu kısımda, anlatıcı do ayı anlatırken nesnel tavrını korumaktadır. “A açların gö e uzanan dallarındaki yapraklar sonbaharın geli iyle dökülmü tü. Alt taraftaki yapraklar hazan olunca sararmı tı. Henüz dökülmeyen geceleyin kıra ı tutan sarı yapraklar,

⁵³ amil Ye ilyurt, **Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Yapı ve Tema**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamı Doktora Tezi), Kayseri 2011, s. 257.

⁵⁴ Nurullah Çetin, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Kitap Yayınları, Ankara 2010, s.108.

⁵⁵ Ehem Ömer, “Çıra ”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürüncü 2008, s. 217.

⁵⁶ Ehem Ömer, “Kona Kalpaknın Sayısı”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürüncü 2008, s. 221.

yakınla an güne 11'inde parıldayarak erimeye başladı.”⁵⁷ Anlatıcı nesnel tutumlu tavrını hikâyenin neredeyse tamamında devam ettirir. Sait Pokak ve ailesinin durumunu anlatırken gözlemci tavrını korur.

“Gecenin Gözü” hikâyesinde, anlatıcı hikâye boyunca gözlemci tavrından taviz vermez. Bilkız ve evket'in millet ve vatan meselelerindeki fikirlerini anlatırken nesnel tavrını korur. Bunun yanında Bilkız ve evket'in oturacakları mekânları da gözlemci edasıyla anlatır. Anlatıcı vermek istediği mesajı okuyucuya en kısa ve açık şekilde iletmek istemektedir. Konu malar sırasında kahramanların arasına girmez, okuyucuya varlığını hissettirmez. “ evket tükürü ünü kızın yüzüne sıçratıp söyledi. Kız oldu u yerde çantasından beyaz mendili çıkarttı, yüzünü sildi. Ellerini silkeledi, kendisini kaybederek konu an evket'in elleri bo lukta durdu.”⁵⁸

Gözlemci anlatıcı “Arada Kalan Sevgi”de bir kıssa anlatarak giriş yapar. Hikâye birinci ağızdan anlatılır. “Esselamu Aleyküm tav anım! Tav an ne kadar korksa da, kendisini korusa da yine de ahinin yemeği olur. Tav an yavrunuz kutlu olsun. Allah onu sahlıklı ve cesur kılsın.”⁵⁹ Anlatıcı burada Ehtem'in hocasının kişiliğine bürünmektedir. Gözlemci anlatıcı varlığını bu hikâyede hissettirir. Hikâye onun anlatımıyla balar ve biter. Yazar, hikâyede gözlemci anlatıcının fikir ve çıkarımlarından ne mesaj verdiğini okuyucudan anlamalarını beklemektedir.

“Kara Orman”da, olaylar gözlemci anlatıcının anlatımı ile balar ve sona erer. Anlatıcı burada olayların bından sonuna dek kendi varlığını hissettirir. Gözlemler ve tasvirler onun anlatımıyla sunulur. “Deniz mavisini rengindeki elbisesi onun selvi boyunu kaçacakmış gibi sıkı tutarak iyice sarmıştı, elbise çok dardı, bel tarafı oldukça dardı. Elbisenin alt kısmı balık gibi bacağına öpüp öpüp bırakıyordu, doymuyordu. Arabam yaklaınca onun çamur üstünde rahat yürütmesine izin vermeyen beyaz topuklu ayakkabısını eline aldı ve yılan gibi kıvrılarak yürümeye devam etti.”⁶⁰ Gözlemci anlatıcı birinci tekil şahıs anlatımı kullanır. çinden geçenleri bir iç ses de il, kendisi söyler ve ne hissettiğini kendisi anlatır.

“Benim Ya adımı Dünya”da, gözlemci anlatıcı olayları anlatırken sık sık ekilde kendi düşünce ve iç konu malarına yer verir. Tahminlerini ve çıkarımlarını bildirir. Kendisi devamlı olayların merkezindedir ve ordadır. Aynı zamanda etrafı da gözlemler. “Ben o anda bizim kilitli eve gidiyordum. Feryat fiğan eden bu kadının ne işi oldu unu tahmin ettim. Delikanlılar sarho oldu undan olsa gerek kadın da onlarla balararak konu uyordu.”⁶¹ Gözlemci anlatıcı kimi zaman devam eden diyalogu keserek kendi anlatımına müdahale eder ve okuyucuya olayın kalanını özetler. “Biz Mehbube ile vedalaşıp ofise girdikten sonra onları konu tuk. Ben nasıl tanı tımızı ona söyledim.”⁶²

“Fırtına”da gözlemci anlatıcı hakkında hiçbir bilgiye sahip olamayız. Kimliğini saklar, ancak olayları kendi ağzından anlatır. Sesi duyulur, ancak kim olduğu bilinmemektedir. Olayların içinde yer alsada aktif bir rol üstlenmez, sadece düşüncelerini belirtir. “Kendi ölüm mektubuma imza atmış gibi oldum.”⁶³

“De ersiz Emek” hikâyesinde, gözlemci anlatıcı hakkında hiçbir bilgiye ulaşamayız. Adeta bir gözlemci edasıyla okuyucuya olayları anlatır. Hikâyenin tamamına hâkimdir, ancak yalnızca nesnel tavrıyla olayları anlatır. Duygularına çok az yer verir. Hikâyenin giriş kısmında “Olabilir

⁵⁷ Ehtem Ömer, “Kona Paxta”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.164.

⁵⁸ Ehtem Ömer, “Kéçiniñ Közi”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.68.

⁵⁹ Ehtem Ömer, “Déli ulluqtiki Söyğü”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.127.

⁶⁰ Ehtem Ömer, “Qara Cañgal”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.130.

⁶¹ Ehtem Ömer, “Men Ya i an Dünya”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi, 2008, s.137.

⁶² Ehtem Ömer, “Men Ya i an Dünya”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.140.

⁶³ Ehtem Ömer, “Boran”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.193.

dedim heyecanla”⁶⁴ ve son kısmında da “Ben karde ime bakmadan utanıp, çabukça dı arı çıktım”⁶⁵ sözleriyle duygularına yer verir.

“Ürümçi'nin Arka Soka ı” hikâyesinde, gözlemci anlatıcı olaylar hakkında yorumlar yapar. Ürümçi'nin herhangi bir arka mahallesinden geçer ve burası hakkında tüm duygu ve gözlemlerini aktarır. Okuyucu bu hikâyede gözlemci anlatıcının sesini sıkça duyar. Gözlemci anlatıcı hislerini anlatırken, bu hissin sebebine de de inir. Okuyucuyu ruh haline varana dek haberdar eder. Gözlemci anlatıcı hikâyenin sonunda ise tamamen nesnel tavrını takınır ve okuyucuyu olayla ba ba a bırakır.

4.5.2. Hâkim Bakı Açısı ve Anlatıcı

“Hâkim bakı açısı” her eyi bilir. Ondandır hiçbir ey gizlenemez. Ki ilerin aklından geçenleri, geçmi te ya adıklarını, geleceklerini, olayların nasıl gerçekleşti e gibi her eyi bilir. “[...] Gaip ten gelen bir ses gibi üst perdeden konu ur ve olayları tarafsız bir ekilde sınırsız bakı açısıyla anlatmalıdır.”⁶⁶ Öykünün tamamından haberdardır. “O, zaman ve mekân ile sınırlı de ildir. Nerede aranırsa orada hazırır.”⁶⁷ Esere bazen kendi yorumlarını katabilir, eseri hızlandırabilir veya yava latabilir.

Hâkim Bakı Açısı ve Anlatıcı “Dirili ” hikâyesinde kendisini gösterir. Anlatıcı Tohtikari'nin durumunu bir tepeden bakar gibi anlatmaktadır. “Tohti sarho un kızaran kapanımı uykusuz gözleri a ırla tı, kapı önünde masanın etrafında oturup içen sarho lara dalarak baktı. Kilolu biri, dilenci gibi içen arapçıya bir eyler söylüyordu. Elinde kırılan kâsede yarım arap vardı”⁶⁸. Hâkim Bakı Açısı Tohtikari'nin iç dünyasını, ruhsal durumunu hikâyenin kimi yerlerinde gözlemle anlatmak yerine iç konu malar eklinde okuyucuya aktarır. “Tövbe ettim Allah'ım! Tövbe! Beni, günahımı affet! Büyük Allah onu gözüme gösterme, ben ölece im... canımı al!”⁶⁹ Buradan da anla ılabılır gibi tanrısal konumlu anlatıcı, Tohtikari'nin her eyini bilen bir konumdadır. O, tüm hikâyede ne ya anaca ına hâkimdir.

4.5.3. Ço ulcu Bakı Açısı ve Anlatıcısı

Anlatıcılardan ikisinin ya da daha fazlasının aynı eser içinde yer almasına ço ulcu bakı açısı ve anlatıcısı denilebilir. “Ço ul anlatıcı iki türlü gerçekle tirilmektedir. İki, roman ki ilerinin kendi kendilerini ayrı ayrı anlatmalarıdır. Di eri ise bir romanda birden çok anlatıcı tipine yer verilmesidir”.⁷⁰ Böylece okuyucu olayları tek bir anlatıcının bakı açısıyla de il, birden fazla bakı açısıyla görebilecektir. Ehtem Ömer'in hikâyelerinde birden çok anlatıcı tipine rastlanır. Örne in; yazar kahramanların ruhsal ve fiziki dünyalarının çatı masını verirken gözlemci anlatıcı ile hâkim bakı açısı ve anlatıcısı kullanmaktadır.

“Gök Çember” hikâyesinde, gözlemci anlatıcı ve hâkim bakı açısı yer alır. Anne ve çocu un konu masında kendini gösteren gözlemci anlatıcı bunu nesnel bir tavır takınarak ortaya koyar. Kendini hikâyede bir kez gösterir. “Annesi çocu una bakıyor. Çocu u da durmadan annesine soruyor.”⁷¹ Hâkim bakı açısı ve anlatıcı hikâyede kendisini karakterlerin iç dünyasına sokar ve onların ruhsal durumlarını ortaya koyar: “ yi insan nasıl oluyor? Yalan konu mayan, anne

⁶⁴ Ehtem Ömer, “Qirtaq Soqqa”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.142.

⁶⁵ Ehtem Ömer, “Qirtaq Soqqa”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.145.

⁶⁶ amil Ye ilyurt, **Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Yapı ve Tema**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamı Doktora Tezi), Kayseri 2011, s. 258.

⁶⁷ erif Akta , **Roman Sanatı ve Roman ncelemesine Giri** , Akça Yayınları, Ankara, 5. baskı, 2007. s. 90.

⁶⁸ Ehtem Ömer, “Tirili ”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.202.

⁶⁹ Ehtem Ömer, “Tirili ”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.207.

⁷⁰ Nurullah Çetin, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Kitap Yayınları, Ankara ????, s.115.

⁷¹ Ehtem Ömer, “Samavi Çembirek”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.124.

babasının sözünü dinleyen, yemek yiyen, hiçbir eyden korkmayan, a lamayan, hiçbir kimseye kötülük yapmayan, ha ereleri öldürmeyen, ku ları yakalamayan.”⁷²

“Kız Gidiyor”da, gözlemci anlatıcı kendini hikâyenin ba ında do a tasviri yaparak gösterir. Hikâyenin tümüne egemen olan gözlemci anlatıcı nesnel tavrını korur, fakat kimi noktalarda özel bir tavır takınır: “O kadar acele edip de babasına yeme i sıcak götüremedi ine üzüldü. Canım babam buz gibi a ı içse içine bir parça buz girmi gibi titreyip duracak.”⁷³ Büvi Meryemgöl’ün iç dünyasını, onun bedenine girmi gibi onun dilinden yansıtır.

“Tarla Ku u” hikâyesinde, hâkim bakı açısı ve anlatıcı hikâyenin geneline egemendir. Rahman Tor ay’ın içsel konu malarına, pi manlıklarına ve ruh hallerine sıkça yer verilir. Burada kafese atılan güvercinlere ki ile tirme sanatı uygulanır ve onların durumu da Rahman Tor ay’a rüyasında hâkim bakı açısı tarafından anlatılır. “Bizim yuvamızdaki yumurtalarımız kurudu. Cıvcıvlerimiz açlıktan öldü. Sen gönlünü e lendirmek için hayatımıza zarar verdin. Sen aptal bizim acılı halimizde mutlu ekilde öttü ümüzü sanırdın. İmdi sen de kafese dü tün mü? Kafesin tadına sen de bak. Sen de bizim gibi acılar çek...”⁷⁴ Rahman Tor ay’ın durumunu anlatma da gözlemci anlatıcı kendini gösterir: “O ba ırıp ça ırıp demir dallara kafasını vurdu. Kör karanlık hapishanede ı ıklar açıldı. ki gardiyan ko arak geldi. Rahman Tor ay’ın alnından kan akıyordu.”⁷⁵

“Borçlu” hikâyesinde gözlemci anlatıcı gözlemlerini, olayları kendi bakı açısı ile anlatır. Bu anlatım sırasında nesnel tavrından taviz vermez. “Kızıp sinir olsa da parça arap satan, esrar sarıp verilen dükkânda, altı kalendere parasız kumar oynatarak, bu i siz fakirleri borca bo uyordu. Kalenderler yense biriken borçları siliniyordu. Kasım E ek yense yine onları borç üstüne borca bo uyordu”⁷⁶. Hâkim bakı açısı ve anlatıcı Kasım E ek’in tüm kötü muamelelerine sarho ların neden göz yumdu unu anlatırken devreye girer. Sarho ları bunu yapmaya iten psikolojiyi okuyucuya iletir: “Küfür ne kadar acı olsa da biberli tavuk kızartmasından daha iyi de ildi. Karnına bakmak, arabın keyfini çıkartmak için tüm acı ve pisliklere dayanmak lazım. Babası annesi acı içinde ola, acı içinde büyüyen insanlar herhangi bir acıya alı arak ya amaya alı mı lardı.”⁷⁷

“Dünya nsanlarına Bak” hikâyesinde, hâkim bakı açısı ve anlatıcı ile gözlemci anlatıcının bir arada hikâyeye yön verdikleri görülür. Hikâyenin ba ında hâkim bakı açısı ve anlatıcının a ırlı ı görülür. Anlatıcı dünya ile konu maya ba lar. Dünyaya insanların kendisini nasıl kirletti ini, içindeki güzellikleri nasıl yok ettiklerini sorar. Haksızlıkların kol gezdi i, zayıfların ezildi i, iyilerin gittikçe nasıl azaldı nı sorgular. Bunun yanında Cemal’in karısı Fatma tecavüze u radı ında, onun öcünü almak için besledi i intikam duygusu da hâkim bakı açısı ve anlatıcı tarafından anlatılır. Cemal’in Kate ile a k ya ama duygusuna kar ı koyması, hapisten çıktıktan sonraki hayata tutunma çabası, hırsları hâkim bakı açısı ve anlatıcı tarafından anlatılır. Fatma’nın her eye ra men kendini çocuklarına adaması, Humarhan’ın zina yaparken yakalanmasından duydu u utanç üzerine intihar etmesi de hâkim bakı açısı ve anlatıcın tarafından anlatılır. Gözlemci anlatıcı ise hikâyenin akı ında Cemal’in yükseli i, dü ü ü, çiftçilerin durumunu anlatırken ortaya çıkar. Özellikle Cemal’in ö rencilik hayatını, dil ö renimini, Vasili vanov’un evine gidip geli ini nesnel bir tavırla anlatır. On sekiz bölümden olu an uzun hikâyede insanların iç dünyaları hâkim bakı açısı ve anlatıcı tarafından anlatılırken, gerçek dünyada ya anan olaylar gözlemci anlatıcı tarafından ifade edilir.

⁷² Ehtem Ömer, “Samavi Çembirek”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.125

⁷³ Ehtem Ömer, “Qiz Kétidu ”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.147.

⁷⁴ Ehtem Ömer, “Tor ay”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.197.

⁷⁵ Ehtem Ömer, “Tor ay”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.197.

⁷⁶ Ehtem Ömer, “ érik”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.239.

⁷⁷ Ehtem Ömer, “ érik”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.240.

4.6. Aktarma Yöntemleri

4.6.1. Anlatma

Anlatma yönteminde romanın bütün yükünü anlatıcı taşır. Olaylar çoğunlukla onun ifadesiyle aktarılır. Bu bakımdan okuyucunun kulakları, anlatıcının sesine çevrilmiş durumdadır: Bir anlatıda eğer dikkatler mutlak anlamda anlatıcı üzerinde yoğunlaşırsa o anlatıda ‘anlatma’ (telling) amaçlı bir anlatım biçimi uygulanıyor demektir.⁷⁸

Ehtem Ömer’in buradaki hikâyelerinde aktarma yöntemine sıkça rastlanır. “Kara Orman”, “Benim Yaşamım Dünya”, “Kız Gidiyor”, “Fırtına”, “Borçlu”, “Eski Pamuk”, “Ürümçi’nin Arka Sokakları”, “Gecenin Gözü”, “Eski Kalpimizin Gölgesinde”, “Dünya İnsanlarına Bak”, “Değersiz Emek” anlatma yönteminin sıklıkla kullanıldığı hikâyelerdir.

Anlatma yöntemi doğrudan tasvirinde kullanılmaktadır. “Kara Orman”da, bu şekilde okuyucu sürekli olarak kendi gösterdiği yönü doğrudan alır. Böylece okuyucu doğrudan içerisinde anlatıcı ile yürüyüşe çıkması gibidir. Bu anlatım, hikâyenin doğasına daha uygundur. Çünkü bir doğrudan tasvirini yapmak gösterme yöntemiyle daha sanal durabilir. Anlatma yöntemi bu açıdan hikâyenin yapısına uygundur: “Temmuzun sıcaklığı küçük tahtaları yaktı. Çamurlar üstünde ateş yakıldı. Kapkara duman yayıldıkça fırından çıkan iş gibi insanlara rahatsızlık veriyordu. Küçük yapraklar siyah inci gibi güneşin altında parlıyordu.”⁷⁹

Anlatma yöntemi amaçlı olayların nasıl başladığını anlatırken de göstermektedir. “Benim Yaşamım Dünya”da, eylemlerin sebebinin diyaloglar arasında açıklamalar yaparak belirtir: “Ben başımı salladım ama niye salladığımı kendimde anlamadım.”⁸⁰ Böylece okuyucuya varlığını hissettirmenir. Adeta olayları karışındakine anlatıyormuş gibi bir tavır takınır.

Yazar anlatma yöntemini karakterlerin kökenlerini, yaşam şekillerini, adetlerini belirtirken de tercih eder. “Dünya İnsanlarına Bak”ta, bu anlatımı görmek mümkündür: “O kendi memleketinin yakın yerdede oldu unu, “Dolanlar” olarak bilindiğini, memleketlerinin güzel, insanların çok temiz kalpli, mert, misafirperver, sanatsever, her gün meşrep oynamasa uykusunun gelmeyeceğini, kültürlerinin Uygurlar arasında kendine has özel bir yeri olduğunu iftiharla söyledi.”⁸¹

4.6.2. Gösterme

Gösterme yönteminde olaylar, roman karakterlerinin birbirleriyle yaptıkları konularla ortaya konur. Karşılıklı konuların yanı sıra karakterlerin yaptıkları eylemleri sergilemek, göstermeyi oluşturanın bir başka yoludur. “Anlatma cümlelerinde anlam olarak bir empoze etme söz konusudur. Oysa canlandırma cümlelerinde daha çok objektif olma, gözlem, detay ve farklılaşma göze çarpar.”⁸² Ehtem Ömer “Gök Çember”, “Diriliş”, “Arada Kalan Sevgi” isimli hikâyelerinde gösterme yöntemini kullanmıştır.

“Gök Çember”de yazar, bir anne ve çocuğun konularını ile hikâyeye bağlar. Hikâye baştan sona diyalog içerir. Yazar, bu hikâyede özellikle kahramanların karakterlerini göstermek için diyalog kullanmıştır. Annelerin sorumluluklarını taşıyan ve ahlâklı bir çocuk yetiştirmeye çalışan bir kadın, iyi insan olmak isteyen bir çocuk hikâyede gösterme yöntemiyle ortaya konmuştur.

⁷⁸ Oktay Yivli, *Alev Alattı’nın Romancılığı*, MEB Yayınları, Ankara 2013. s. 30.

⁷⁹ Ehtem Ömer, “Qara Cañgal”, *Déli ulluktiki Söygi (Hekayeler)*, İncan Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.130.

⁸⁰ Ehtem Ömer, “Men Yaşamım Dünya”, *Déli ulluktiki Söygi (Hekayeler)*, İncan Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.140.

⁸¹ Ehtem Ömer, “Zémin Qara Ádemliriñge”, *Ah Rehimsiz Derya*, İncan Halk Ne riyatı, Ürümçi 2008, s.125.

⁸² Oktay Yivli, *age.*, s. 30

Yazar, bu özellikleri anlatma yöntemiyle de aktarabilirdi, ancak gösterme yöntemi kullanarak diyalogun inandırıcılığını korumu tur:

-Cehennem ve cennet var mı?

-Var.

-Orası nasıl bir yer?

- yi insan ile kötü insanın ayrıldı 1, biri tatlı di eri acı yer.⁸³

Gösterme yöntemiyle aktarılan bu bölüme baktığımızda, çocuk kafasındaki birçok soruya cevap aramaktadır. Anne ise bu soruyu çocuğu iyi insan olmasına yönelecek şekilde cevaplar. Yazar burada sorgulayan bir çocuğu ve ebeveyn sorumluluğunu taşıyan bir insan modelini ortaya koyar. Aktarıcı bu diyalogu anlatma yöntemini de seçebilirdi, ancak gösterme yöntemi ile bunun inandırıcılığını artırmaktadır.

“Dirili” doğrudan kahramanların kendi aralarında konularını iletilir. Hikâye Tohtikari'nin kendisiyle, ablasıyla ve arkadaşlarıyla konularını içerir. Gösterme yöntemi sayesinde Tohtikari'nin kişisel özellikleri, etrafıyla diyalogu ve yaşadığı olaylar anlatılır:

Abi!

Baba desene!

Baba!

Ha... ha... ha... ha!

Ha... ha!

Al iç... ya a! Ölmeden böyle ya a, ömür boyu dinlen iç, yavrum boyun e ip iç, sen de vicdan, gurur olmasın, üzerine basılıp ezilmi böcek gibi yumu ak, kurbağa gibi pislikte ya a!⁸⁴

Onun iç dünyasındaki halledemediği sorunları yazar gösterme yoluyla verir. Kahraman sık sık kendisiyle konuşma içerisine girer. Yazar, bu konularını aktarma yöntemiyle iletebilirdi, ancak gösterme yöntemi canlandırmanın gerçekliğini artırmaktadır.

“Arada Kalan Sevgi”de, gösterme yöntemiyle bir kıssadan hisse anlatılır. Hikâye, kahramanın bu kıssayı anlatmasıyla bitir ve sona erer. Gösterme yoluyla anlatım hikâyenin tamamına egemendir. Ehem'in okulda hocasıyla arasında geçenleri diyalog şeklinde verir. Karakter gösterme yoluyla olanları anlatırken, gereken açıklamaları da kendisi yapar:

-Ehem sen yazıcı değil misin? diye sordu.

-Ben şimdi yazıcı değilim.

O yine baktı.

-Sen şimdi akacı olmu sun!

-Hayır, ben şimdi sarho um.⁸⁵

Gösterme yoluyla anlatım kullanarak yazar diyalogların canlı kalmasını sağlamıştır. Hocanın tahtaya çizdiği şekilden Ehem'in ne anladığını açıklanmaz. Bu kısım tamamen okuyucunun

⁸³ Ehem Ömer, “Samavi Çembirek”, **Déli ullaqtiki Söyü (Hekayeler)**, İncan Halk Ne riyatı, Ürünçü 2008, s.124

⁸⁴ Ehem Ömer, “Tirili”, **Déli ullaqtiki Söyü (Hekayeler)**, İncan Halk Ne riyatı, Ürünçü 2008, s.203.

⁸⁵ Ehem Ömer, “Déli ullaqtiki Söyü”, **Déli ullaqtiki Söyü (Hekayeler)**, İncan Halk Ne riyatı, Ürünçü 2008, s.128.

çözmesi için bırakılmış gibidir. Böylece gösterme yöntemi ile kıssadan çıkarılan ders etkili ve daha gerçekçi olarak verilmiştir.

4.7. Tema (zlek)

4.7.1. Do a

İnsanoğlunun baskın bir benmerkezci yaklaşımıyla doğayı tahrip etmesi noktasında tek ve sürekli çözüm, doğaya karşı daha bilinçli insan yetiştirmek ve en azından mevcut insan topluluğuna çevre bilincini kazandırmak olarak görülmektedir. İnsanların doğaya gönderdiği her şey, doğaya da bize tekrar geri gönderir. Böylece doğaya davranış iklimimize göre bize cevap verir. Dolayısıyla doğaya saygılı davranmak, aslında kendimize saygılı davranmaktır. Çevreye duyarlı insan yetiştirilmesinde en başarılı ve ses getiren yol edebiyat ve çevre araştırmalarıdır. Edebiyat ve çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışmalar, edebiyatın gerek kuramsal gerek uygulamalı alanlarında insanlara çevre bilincini kazandırmayı amaçlamaktadır.⁸⁶ Doğa çağdaş Uygur edebiyatı yazarlarından Ehtem Ömer'in hikâyelerinin de ayrılmaz bir parçasıdır. O, eserlerinde insanlara çevre bilinci aşılamaya çalışmaktadır. Böylece edebiyat ve çevre arasındaki ilişkiye dikkat çeken eserler meydana getirmiştir.

“Kara Orman” hikâyesinde yazar Temmuz ayının özelliklerini yansıtan bir doğa tasvirini yapar. “Küçük yapraklar siyah inci gibi güneşin altında parlıyordu.”⁸⁷ Hikâyede doğanın güzel görüntüsünün altında insanları zorlayan tarafları üzerinde durulmaktadır. Genç ve güzel bir ormanın derinliklerindeki okula giderken çektiği sıkıntılar üzerinde durulmaktadır.

“Gök Çember” hikâyesinde, doğa unsuru olan yıldızlara gönderme yapılarak bahsedilmektedir. Yıldızların nasıl bir şey oldu onu öğrenmek isteyen çocuğun annesi ile diyalogunu içerir. Gökyüzünün sonsuz büyüklüğünün etkisinde kalan çocuk, o kadar yüksekte yaşıyan bir cennet ya da cehennem hayatının varlığını sorgular. Böylece yazar doğa unsuru olan gökyüzüne somut bir anlam yükler.

“Kız Gidiyor” isimli hikâyede, Büvi Meryemgül'ün babasına yemek götürürken geçtiği çevrenin tasvirini yapar. Doğaya bu kez bize Büvi Meryemgül'ün fakir bir ailenin kızı olduğunu hissettirir. Çetin kış aylarında yürüyerek babasına yemek ulaştıran bir karakterdir. Yazar okuyucuya doğrudan olayların kış mevsiminde geçtiğini söylemez, ama okuyucunun bunu kendisinin anlamasını bekler. O, bu özelliği hikâyelerinde sıklıkla kullanır.

“Eski Pamuk” isimli hikâyede, doğaya belki de en geniş anlamı ile yer almaktadır. Bu hikâyede doğa tasvir edilirken mevsimin sıcaklığı, pamuk toplama zamanının sıcak bir mevsimde olması ve kışın buradaki çalışmaları ve diğerleri anlatılır. Doğaya burada iç içe olduğu birçok unsur ile verilmiştir.

“Dirili” isimli hikâyede doğa unsuru olan ırmak kötülüklerden ve hastalıklardan arınma aracı olarak yer alır. Çünkü içen, çalışmayan bir serseri olan Tohtikari kuduz hastalığına yakalanır. Yaptığı kötülüklerden ve kuduz hastalığından kurtulmak istediğinde Tümen, Ana ve Temizlik ırmaklarına seslenir. Sonunda da kendisi temizlenmek için suya atlar. Bu sesleniş eserinde şöyle yer alır: “Tüm kötü insanları yok eden derya, Kar'da çıkan kötü insanları kaybeden derya, akmayınca yok olup giden derya.”⁸⁸

⁸⁶ Uygur Uzunkaya, Necati Cumalı'nın Susuz Yaz Adlı Tiyatro Eserine Ekoele Tırel Bir Bakış, (23 Temmuz 2013) <<http://sakaryaedebiyat.com/?p=236>>

⁸⁷ Ehtem Ömer, “Qara Cañgal”, *Déli ulluktiki Söygü (Hekayeler)*, İncan Halk Neşriyatı, Ürümçi 2008, s.130

⁸⁸ Ehtem Ömer, “Tirili”, *Déli ulluktiki Söygü (Hekayeler)*, İncan Halk Neşriyatı, Ürümçi 2008, s. 206-207.

4.7.2. ç i / Esnaf Hayatı

Ehtem Ömer'in hikâyelerinde i ç i/esnaf ve onların hayatları önemli yer tutmaktadır. Günümüzde Do u Türkistan'da ya ayan Uygur Türkleri siyasi baskı, ekonomik sömürü, kültürel eritme, ekolojik tahribat ve a a ılanmaya maruz kalmaktadır.⁸⁹ Ehtem Ömer özellikle hikâyelerinde tarım, maden, orman i ç ilerinin ve mahalle esnafının zor hayatlarına, kolhozlu a yer vermektedir. Ç o u zaman da i siz gençlerin durumunu anlatır.

“Eski Kalpa ın Gölgesindee”de kolhozluk yapan Musa Be rez'in kolhozlu unun sona ermesiyle ailesinin rahat bir hayatın hayallerini kurmasından bahsedilir. Böylece doyasıya, kâbuslar görmeden uyuyabilecekler ve huzurlu bir hayat sürdürebileceklerdir.⁹⁰

“Borçlu” hikâyesi, Hayrek Bey'in lokantasının serseriler tarafından i gal edilmesini anlatır. Ancak burada dikkat çeken onurlarını karın toklu una satarak hilekâr Kasım E ek'in i lerine alet olan gençlerdir. Esnafın kimi zaman ba ıbo serseriler tarafından maruz bırakıldıkları durumlar anlatılır. Hikâyede esnaflık yaparak kıt kanaat geçinen insanlar ile bunun için en ufak çaba göstermeyen gençlik arasındaki uçurum vurgulanır.⁹¹

“Eski Pamuk”ta, i ç i/esnaf hayatının aile özellikle de çocuklar üzerindeki etkisinin ne denli büyük oldu u görülür. Eserde her yıl istekleri ertelenen çocukların pamuk i ç isi babalarına isyan etmeleri anlatılır. Ekonomik düzeyin dü üklü ü çocukların ya antılarını özellikle psikolojilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomik düzeyin dü ük olu u bireyler arasında saygıyı, sevgiyi ve güveni yok etmektedir. Çocuklar anne ya da babalarını sürekli güçlü görmek isterler. Bu hikâyede, çocukları tarlada çalı madı ı için öfkeli, dayakçı bir baba ile istekleri ertelenen saygısız ve asi çocuklar i ç i bir ailenin hayatını anlatır.⁹²

“Fırtına”da esnaflık yapan insanların, aynı zamanda cahil olmalarının üzerinde durulur. Yazara göre asıl cahiliyet, asıl yetersizlik ve açlık okumamaktır. Hakkını gerekti inde savunamamak hangi meslekte olursa olsun yoksullu un en acısı olanıdır. Bu hikâye okumayan, haksızlı a ba kaldırmayan bir toplumun çıkarıcı hükümet çalı anları tarafından kandırılmasını anlatır.⁹³

4.7.3. Aydın Sorunu

“Zaman içinde aydın, kendisini halkın gerçek kimli ini ve ihtiyaçlarını halktan daha iyi bilen biri olarak konumlandırılm ır.”⁹⁴ Uygur Türkleri ise 20. yüzyılın ba larından itibaren haksızlı a ve zulme kar ı mücadelelerini anlatan eserler vermeye ba lamı ır. Bazı eserlerde, aydınlar toplumun sa lık, e itim, adalet gibi alanlarında kar ıla tı ı baskılara kar ı hak aramada halka öncülük etmi tir.

De ersiz Emek”te gerçek aydın kimdir, sorusu tartı ılır. 20. yüzyılda Do u Türkistan'da insanların sosyal hayatına nizam veren, onlara yol gösteren gerçek aydınların yok edildi i ifade edilir. Kalemimi hükümet adına kullanmayan aydınlar nasıl yok oldular? Aydın diye adlandırılan kesim, hükümetin önemli mevkilere getirmi oldu u ki ilerdir. “Maalesef bu gönüllü faaliyetimiz ilmi hadimlerin faaliyeti de ilmi , hükümet hadimlerinin faaliyeti imi .”⁹⁵ Çin-Sovyet ili kilerinin

⁸⁹ Özgür Ay, *Abdürrahim Ötkür'ün “ z” Romanı (nceleme- Metin- Aktarma- Dizin)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamı Doktora Tezi), zmir 2007, s. 32.

⁹⁰ Ehtem Ömer, “Kona Kalpaknın Sayısı”, *Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürüncü 2008, s. 223.

⁹¹ Ehtem Ömer, “ érik”, *Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürüncü 2008, s.240.

⁹² Ehtem Ömer, “Kona Paxta”, *Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürüncü 2008, s.177.

⁹³ Ehtem Ömer, “Boran”, *Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürüncü 2008, s.191.

⁹⁴ Oktay Yivli, *Alev Alathı'nın Romancılı ı*, MEB Yayınları, Ankara 2013, s. 54.

⁹⁵ Ehtem Ömer, “Qirtaq Soqqa”, *Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürüncü 2008, s.144.

iyi oldu u dönemlerde aydınlar bu iki hükümetin adamlarından olu uyordu. Çin'deki birçok Uygur aydını Sovyetlere sürgüne gönderiliyordu. Gerçek aydın onlara hizmet etmeliydi, onlar hep haklı ve do ru sayılıyordu. “Rus aydını[nı] [...] do ru ve haklı olduklarından öylesine emindirler ki, isteklerinin kabul görmemesinin nedeni, yetkililerin kötü niyetli olmalarıdır. Her zaman halklar adına konu urlar. Ancak, adına konu tukları halklar kendi hayal güçlerinin ürünüdür. Sahici insanlar onların dü ündükleri gibi çıkmaz. Bu kez sahici insanların, kusurlu bir ürün oldu unu ilan ederler”.⁹⁶ Oysa gerçek aydın halkın içinden çıkan, halk gibi ya ayıp dü ünebilen, halkın kendisi olarak adlandıran ki iydi.

“I ık” hikâyesi, aydınların gerçekleri görmemekte ısrar ederek belirli bir kesimi dikkate almalarını anlatır. Kadercilik, boyun e me, haksızlı a tahammül aydının göz yumaca ı unsurlar de ildir. En önemlisi de uyutulmayı gönüllü olarak kabullenen bir halk, aydının en büyük derdi olmaktadır. Hikâyede yazar, o lan ile air babanın uyuyan halka sitemlerine dikkat çeker. “Benim airlik yapıp aydınlatamayaca ımı, sen hikâyecilik yaparak aydınlat hadi bakalım!”⁹⁷

“Gecenin Gözü”nde toplumun aydın kesiminin gençler oldu u vurgulanır. Bilinçli yeti en bir gençlik kendinden öncesinden ders almalı ve sonrası için çalı malıdır. Gençler büyük kuvvete sahiptir. Onlar sahip oldukları bu güç ile kitlelere yön verebilirler. Özellikle aydın kadınlar, 19. yüzyıl Uygur toplumunda sessizli e mahkûm edilen tüm kadınların sesi olmalıydılar. Aydın kadınlar için hayatın anlamı halkı uyandırmaktır. Onlar için evlilik, bir e ve çocuk sahibi olmak çok geri planlardadır. dealist aydın tipi ve özellikle aydın kadın bu hikâyede dikkat çekmektedir.

4.7.4. Ahlâk ve Din

Din olgusu ve dindar tipler Ehtem Ömer’in hikâyelerinde sıkça yer alır. Dindar ki iler dini inançlarına ba lı ve dinin kurallarına göre hayatını sürdüren ki ilerdir. slam dininin gereklerini yerine getiren ki iler, aynı zamanda hikâyelerde ahlâk timsalidir. Yazar, Do u Türkistan topraklarında ya ayan Uygur halkına kendi benli ini, dilini, dinini unutturmamayı amaçlar. Kendinden sonraki nesiller de kendi kimliklerini bu sayede tanıyabileceklerdir.

“Gök Çember”de yalan söylemek, karı kocanın birbirini bir ba kasıyla aldatması günah olarak dile getirilir. Hikâyenin kahramanı çocuk, cennet ve cehennem var olup olmadı ını sorar. Cennet ve cehennem dini unsur olarak yer alır. Cenneti hak etmenin bedeli ahlâklı insan olmaktan geçer. Cehennemden kurtulmak için de ahlâklı insan olmak gerekir. Ancak burada anlatılan yalnızca günahı i leyenin de il, i lemeye te vik edenin de cezalandırılaca ıdır.

“Eski Kalpa ın Gölgesinde”de, Musa Be rez eski bir müezzin ve pamuk i çisidir. Ba ina gelen bazı olaylar sebebiyle içki içir. Dine ba lı bir vatanda olarak ya amanın dı nda, dini temsil eden insanların bu ekildeki davranı larının ahlaki olmadı ı belirtilir. Hatta bu, toplum arasında utanç duyulacak bir davranı tır. Öyle ise bir müezzine dindar insan demek do ru olmayacaktır. Çünkü dindar ki i Allah’a içtenlikle ba lıdır.

“Dirili ”te, dinin insanlara en do ru yol oldu u anlatılır. nsan ancak içine döndü ü zaman kendisini bulabilir, kendini tanıır ve içinde dolduramadı ı sonsuz bo lu u doldurur. Dine yönelen insan ruhunu kötülüklerden arındıran, temiz insan timsalidir. Din, insanın aynı zamanda ruhunun temizli ini sa lar. Bu hikâyede serseri ve ayya olan Tohtikari ahlâki tüm unsurlardan uzaktır. Ancak pi man olup düzelmek isteyince tövbe etmi tir. Tövbe ederek tüm kötülüklerinden arındı ma inanır.

⁹⁶ Oktay Yivli, *Alev Alatlı'nın Romancılı ı*, MEB Yayınları, Ankara 2013, s. 54.

⁹⁷ Ehtem Ömer, “Çıra ”, *Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)*, incañ Halk Ne riyatı, Ürtümçi 2008, s. 219.

“Dünya İnsanlarına Bak”ta, ahlâki bozukluğun insanları sürüklediği olumsuz durumlar üzerinde durulur. Kendi kimliğini kaybetme, dünyaya ve canlılara zarar verme, insanlığın yok olması, kadınların tecavüze uğraması gibi ahlâki olmayan unsurlar anlatılır. İnsanlar gittikçe ahlâksızlaşmakta, kötülük insanların ruhunu teslim almakta, doğaya ve canlılara saygı kalmamaktadır. Dünya artık deşimdir, kötüler her zaman ayakta kalmaktadır, iyiler ise yok olmaya ya da ruhları kötüle mektedir.

Sonuç

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında dünyada meydana gelen değişimlerin ve Ceditçilik hareketinin etkisiyle Çağdaş Uygur edebiyatında yeni bir dönem başlamıştır. Çağdaş Uygur edebiyatı bu durumların etkisi ile belirli zamanlarda baskı, siyasi sansür görmüş ve gelişmesinde duraksamalar yaşamıştır. Ancak bütün bu sıkıntılara rağmen birçok şair ve yazar bünyesinde barındırmayı başarmıştır. Bu dönemde meydana gelen eserlerde, Uygur Türklerinin tarihini, yaşamı, coğrafyanın özelliklerini, hayata bakışını, yaşam şeklini ve kültürünü görmek mümkündür.

Çağdaş Uygur edebiyatının temsilcileri olarak kabul edilen Abdulhaluk Uygur, Lutfulla Mutallip, Zunun Kadiri, Abdurrahim Ötkür, Armiya Nimehit, Ahmet Ziyai, Abdülaziz Mehsun gibi yazar ve şairlerin izinde yürüyenler, bu dönemden sonra Uygur edebiyatının gelişmesine büyük katkı sunmuşlardır. Siyasi baskının azalması ile şiirlerde vatan, millet konuları işlenmeye başlanmıştır, roman ve hikâyelerde ünlü tarihî şahsiyetlerin yaşamaları ele alınmaya başlanmıştır.

Ethem Ömer’in hikâyelerinde biçimini oluştururken karşımıza çıkan en sık durum, sözcüklerle resim çizmesine olayları anlatma çabasıdır. Ömer’in bu tutumunda elbette eserinin portre türünü örneklemesi, portresini çizdiği kişilerin ayrıntılı ruhsal ve fiziksel betimlemelerini yapmasının önemi büyüktür. Hatta bazen, ki iyi durumu ve olayı tiyatro sahnelercesine görsel, işitsel kılmaya çalışarak, okurun birçok duyusuna seslenmiş, ona üst boyutta çağrışımlar yaptırmaya çalışmıştır. Yazarın bu anlatım özellikleri kurmaca eserlerinde, özellikle hikâyelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Yazar, hikâyelerinde kimlik çatışması içinde olan kahramanlarına doğru yolu genellikle doğaya ve dinî duygularına yönelip onları Tanrıya yönelterek bulmalarını sağlar. Ömer’in eserlerinde kadın karakterler dikkat çekmektedir. Kadın onun eserlerinde tüm doğasıyla var olur. Kimi zaman bir anne, kimi zaman idealist bir öğretmen, kimi zaman da kendisini ailesine adanmış vefakâr eşi konumundadır kadın. Ethem Ömer’in hikâyelerinde, topluma yön verecek ahlâki, politik ve dinî mesajlar önemli bir yer tutmaktadır.

Yazarın on altı öyküsünü incelediğimiz bu çalışmada, Uygur sahasında yazılan öyküler üzerine yapılan ilk çalışmalardan biridir. Bu noktada Türk dünyasının çeşitli boylarında olduğu gibi, Uygur sahasında da kaleme alınan yüzlerce roman, öykü, tiyatro ve şiir gibi edebî eser incelenmeyi beklemektedir. Bu çalışmada özellikle çağdaş Uygur yazarlarının kaleme aldığı eserlerin Türkiye Türkçesine aktarılması ve incelenmesi elzem bir durumdur.

KAYNAKLAR

- AKTA Serif, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Akça Yayınları, Ankara 2007.
- _____, “Millî Edebiyat Dönemi (1911-1923)”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Cilt 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- AY Özgür, **Abdürrahim Ötkür’ün “z” Romanı (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2007.
- BARAN Lokman, “Çağdaş Uygur Edebiyatının Oluşması ve Gelişmesi”, **Bilgi Dergisi**, S. 42, 2007, s. 191- 211.
- ÇETİN Nurullah, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Kitap Yayınları, Ankara 2000.
- GRENARD M. F, “Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarihi”, **Ülkü Dergisi**, S. 74, (Nisan 1939), C. 13, s. 145-155.
- NAYET Alimcan, “Divanü Lûgat-it-Türk’te Geçen “Çin” ve “Maçin” Adı Üzerine”, **Turkish Studies**, Volume, 2/4, 2007, s. 1174-1184.
- _____, “Çağdaş Uygur Edebiyatında Bir Hikâye: Çenki”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. 9, S. 2, 2009, s. 73-117.
- KARATAY Osman, **Tarih-i Reîdi**, çev. Osman Karatay, Selenge Yayınları, İstanbul 2006.
- Türk Dünyası Edebiyatları**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998.
- MUTALLİP Lütfulla, **Lütfulla Mutallip Eserleri**, İncan Halk Neşriyatı.
- MORAN Berna, **Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- NECİPOV Ç. NECİP Emir, **Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü**, çev. İsmail Kurban, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- ÖGER Adem, **Uygur Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme ve Metinler)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2008.
- ÖGER Adem, YILMAZ Kadri, “Uygur Sahasında Yetmiş Bir Divan Şairi”, **NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 1, 2011, s. 39-50.
- ÖGER Adem, “Uygur Türkleri Arasında Satuk Buğra Han”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Kitabı**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2012.
- ÖGER Adem, “19. yüzyılda Yaşamış Bir Uygur Halk Kahramanı ve Şairi: Sadir Palvan”, **Karadeniz**, S. 13, 2012, s. 145-154.
- ÖMER Ehtem, **Déli ullahtiki Söyğü (Hekayeler)**, İncan Halk Neşriyatı, Ürümçü 2008.
- _____, “Boran”, **Déli ullahtiki Söyğü (Hekayeler)**, İncan Halk Neşriyatı, Ürümçü 2008.
- _____, “Çıra”, **Déli ullahtiki Söyğü (Hekayeler)**, İncan Halk Neşriyatı, Ürümçü 2008.
- _____, “Déli ullahtiki Söyğü”, **Déli ullahtiki Söyğü (Hekayeler)**, İncan Halk Neşriyatı, Ürümçü 2008.

- _____ , “Dirili ”. **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 2008.
- _____ , “Gırtag Sogga”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 2008.
- _____ , “Kara Cangal”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 2008.
- _____ , “Kéçinin Közi”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 2008.
- _____ , “Kız Ketidu”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, incan, 2008, 146-157.
- _____ , “Kona Kalpaknin Sayısı”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 2008.
- _____ , “Kona Pahta”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 2008.
- _____ , “Men Ya i an Dünya”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 2008.
- _____ , “Samavi Çembirek”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 2008.
- _____ , “ erik”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 2008.
- _____ , “Tor ay”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 2008.
- _____ , “Ürümqi’nin Arka Koçısı”, **Déli ulluktiki Söyğü (Hekayeler)**, incan Halk Ne riyatı, incan, 2008, 158-63.
- _____ , “Zemin Kara Ademliringe”, **Ah, Rehimsiz Derya**, incan Halk Ne riyatı, incan, 2008, 107-67.
- _____ , **Ah, Rehimsiz Derya**, Ka gar Uy ur Ne riyatı, Ka gar 1986.
- _____ , **Kıyamette Kal an Sehra**, Ya lar-Ösmürler Ne riyatı, Ürümqi 1989.
- _____ , **Tunci Ahtam**, incañ Halk Ne riyatı, 1992.
- _____ , **Söyğü Kedri**, Milletler Ne riyatı, Pekin 1994.
- _____ , **Yirak Kırlardin Ana Yerge Salam**, Milletler Ne riyatı, Pekin 1994.
- ROSS E. Denison, **Ku simlerinin Do u Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlü ü**, çev. Emine Gürsoy Naskali, TDK Yayınları, Ankara 1994.
- TU Kadir, **Do u Türkistan’da Hocalar Dönemi**, , Kırgızistan Türkiye- Manas Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmı Yüksek Lisans Tezi), Bi kek 2004.
- _____ , **Uy ur Edebiyatı Tarihi**, 3. Cilt, Milletler Ne riyatı, Pekin 2006.
- _____ , **Uy ur Tilinin zahlik Lu iti**, incan Halk Ne riyatı, 1999.
- UZUNKAYA U ur, “Necati Cumalı’nın *Susuz Yaz* Adlı Tiyatro Eserine Ekoele tirel Bir Bakı ”, <<http://sakaryaedebiyat.com/?p=236>> nternet, (ET:23 Temmuz 2013).

● Çağdaş Uygur Edebiyatı Yazarlarından Ehtem Ömer ve Hikâyeleri

- VEL Rabigül, **Ehtem Ömer** cadiyiti To risida Mehsus Tetgigati, incañ Üniversitesi, (Yayımlanmamı Yüksek Lisans Tezi), Ürümqi 2008.
- YE LYURT amil, **Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Yapı ve Tema**, Erciyes Üniversitesi, Yayımlanmamı Doktora Tezi, Kayseri 2011.
- Y VL Oktay, **Alev Alatlının Romancılı ı**, MEB Yayınları, Ankara 2013.
- YILDIRIM Kür at, “Do u Türkistan ve lk Sakinleri”, **Türk Dünyası ncelemeleri Dergisi**, S.12/1, 2012, s. 419-440.